

Danijel Grafenauer in Matjaž Klemenčič¹

Politična participacija slovenskih avtohtonih manjšin in slovenskih izseljencev – študija primerov koroških Slovencev in slovenskih Američanov po drugi svetovni vojni

Izvleček

Prispevek primerjalno analizira politično participacijo dveh skupnosti slovenskega izvora: koroških Slovencev kot avtohtone manjšine v Avstriji ter slovenskih Američanov kot priseljske skupnosti v ZDA. Politična participacija je opredeljena kot delovanje, s katerim posamezniki in skupnosti vplivajo na politične procese, pri čemer ločimo ožje oblike (volitve, mandati v predstavniških telesih) in širše oblike (organizacije, kulturne in izobraževalne strukture).

Metodološko se prispevek naslanja na kritično analizo virov, primerjalni pristop in interdisciplinarno kombinacijo zgodovine, politologije, sociologije in literarnih študij, dopolnjeno z empiričnimi vpogledi globinskih intervjujev.

Zgodovinski okvir za Slovence v Združenih državah pojasni izseljevanja, nastanek župnij, bratskih podpornih organizacij, narodnih domov in tiska kot ključnih instrumentov ohranjanja etnične identitete ter vključevanja v politično delovanje. Etnični kapital se pri njih vzpostavlja predvsem kot simbolni in moralni dejavnik, ki se aktivira v prelomnih trenutkih, kot je podpora osamosvojitvi Slovenije.

Del o koroških Slovencih sledi razvoju od leta 1918 dalje, pri čemer izpostavi plebiscit, pregone, povojno vlogo Osvobodilne fronte, institucionalizacijo skozi krovne organizacije in Enotno listo ter aktualne izzive dvojezičnega šolstva, javnopravnega zastopstva in uresničevanja 7. člena Državne pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije – Avstrijske državne pogodbe.

1 Red. prof. dr. Matjaž Klemenčič, Obala 144, 6320 Portorož. Elektronski naslov: matjaz.klemencic11@gmail.com

Intervjuvanci poudarjajo pomen dialoga, akcijske enotnosti, čezmejnega sodelovanja in stabilne jezikovne politike.

Primerjava pokaže, da koroški Slovenci politično participacijo uresničujejo predvsem kot manjšina znotraj evropskega pravnega okvira ter z bojem za jezikovne in druge manjšinske pravice, medtem ko slovenski Američani politično participirajo prek integracije v ameriški sistem, ob tem pa etničnost ohranjajo kot simbolno dediščino. Vitalnost obeh skupnosti ostaja odvisna od politične prisotnosti, jezikovne kontinuitete in medgeneracijskega prenosa identitete.

Ključne besede: politična participacija, koroški Slovenci, slovenski Američani, germanizacija, etnična identiteta, multikulturalizem

1 Uvod

V prispevku bova obravnavala politično participacijo pripadnikov slovenske izseljenske skupnosti in avtohtonih manjšin na primerih slovenskih Američanov in koroških Slovencev. Medtem ko koroški Slovenci politično participirajo v vseh oblikah in na vseh ravneh, da bi dosegli specifične pravice avtohtone manjšine na področjih uporabe slovenskega jezika v šolstvu, upravi in sodstvu, slovenski ameriški politiki »slovenstvo« izražajo v odnosu do Slovenije, zlasti v času prelomnih dogodkov in kriz, ter kot člani slovenskih ameriških organizacij. Seveda si oboji prizadevajo tudi za doseg političnih ciljev v skladu z njihovimi splošnimi političnimi prepričanji.

Uporabljena metodologija raziskovanja je temeljila na uporabi različnih metod in tehnik, ki omogočajo analizo preteklosti ter razumevanje zgodovinskih procesov. Pri obravnavi tematike sva uporabila kritično analizo virov, primerjalno metodo ter interdisciplinarne pristope, ki vključujejo zgodovinske, sociološke, politološke in literarne metode ter tehnike dela. Prav tako sva vključila analizo izvedenih globinskih intervjujev, ki pojasnjujejo določene segmente politične in družbene participacije slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem.

Prispevek je vsebinsko strukturiran na uvod, deset poglavij in zaključek. Po uvodu v tematiko se začenja s poglavjem o splošni opredelitvi politične participacije in nadaljuje s pregledom in opredelitvijo migracijskih tokov in njihovih posledic ter analizo nastanka in prizadevanj za manjšinske pravice avtohtonih evropskih narodnih manjšin. Nato sledi pregled zgodovine Slovencev v ZDA ter poglavji o zgodovini in politični participaciji koroških Slovencev do šestdesetih let 20. stoletja ter družbeni in politični organiziranosti koroških Slovencev v zadnjih desetletjih. Sledi poglavje o politični participaciji migrantskih skupnosti na primeru ZDA. Temu sledita poglavji o politični participaciji pripadnikov avtohtonih manjšin v Sloveniji in sosednjih državah ter pri Slovencih v ZDA. Prispevek končujeva s stališči izbranih politikov iz vrst koroških Slovencev do njihovega položaja, kot so jih izrazili v intervjujih.

2 Splošno o politični participaciji

Politična participacija so dejavnosti, ki državljanom omogočajo vpliv na politično odločanje, družbene in ekonomske procese. Politično participacijo delimo na tisto v ožjem smislu, ki predstavlja kandidiranje za in delovanje v izvoljenih telesih na vseh ravneh, in politično participacijo v širšem smislu, ki vključuje tudi delovanje političnih organizacij skupnosti priseljencev in – v primeru tega članka – avtohtonih manjšin za določene politične cilje. V tem prispevku se bova osredotočila na politično participacijo v ožjem smislu.

Obstoj in uspešnost politične participacije sta merili razvitosti demokracije. Družbena in politična participacija narodnih manjšin in njihovih pripadnikov kot temeljna manjšinska pravica sta ključni za njihovo družbeno vključevanje in integracijo, uresničevanje njihovih specifičnih potreb in interesov ter uspešno upravljanje različnosti. Podobno velja tudi za priseljenske skupnosti. Pri njih je stopnja vključenosti v procese politične participacije eno glavnih meril za merjenje stopnje njihove integracije v države priselitve (Theocharis & Van Deth 2018). Organiziranost pripadnikov manjšin, njihov položaj, pravice in varstvo manjšin, vključno z njihovo družbeno in politično participacijo, ter pravna ureditev le-teh so pogojeni s specifičnim zgodovinskim, političnim in upravno-administrativnim razvojem posameznih držav in območij, nanje pa vplivajo tudi mednarodni kontinentalni in univerzalni predpisi in standardi. Notranjepravni predpisi in ureditve so specifični v vsaki državi. Poleg pravnega varstva urejajo tudi oblike in pristojnosti manjšinske samouprave in avtonomije, sodelovanje v različnih posvetovalnih telesih na vseh ravneh ter delovanje manjšinskih civilno-družbenih organizacij, ki se vključujejo v politične procese (Delanty & Kumar 2006).

3 Opredelitev migracijskih tokov in nekaterih njihovih posledic

Migracije so rezultat predvsem ekonomskih in političnih razmer tako v deželah odselitve kot tudi v deželah priselitve. Razlikujemo med notranjimi in mednarodnimi migracijami. Pri tem se v veliko primerih državne meje ne prekrivajo z etničnimi in tako lahko pogojno tudi migracije prek etničnih meja v okviru iste države kategoriziramo kot mednarodne, tiste v okviru istih etničnih ozemelj pa kot notranje. Razlikujemo tudi med prostovoljnimi in prisilnimi ter političnimi in ekonomskimi migracijami. Vendar ima vsaka odločitev posameznika za migracijo vse navedene elemente v različnih odtenkih; nekje prevladujejo eni, drugje spet drugi razlogi. Odločitev za izselitev je v veliki meri odločitev posameznika, lahko pa tudi polovice vasi ali celotne razširjene družine. Migranti pripadniki istih etničnih skupnosti so se pogosto naseljevali skupaj in tvorili etnične naselbine, v družboslovnih znanostih pogosto imenovane tudi kolonije. Pogoj, da je lahko takšna etnična naselbina zaživel, je bil, da so izseljenci ustvarili vsaj eno od oblik organiziranosti (npr. etnične bratske podporne organizacije, župnije, narodni domovi). V okviru župnij in/ali narodnih domov lahko nastanejo tudi farne šole ali pa nedeljske šole etničnih priseljenskih skupnosti, kjer učence poučujejo jezik in kulturo izvornih etničnih skupnosti. Priseljenske skupnosti za razliko od avtohtonih skupnosti v deželah priselitve niso strnjeno naseljene. Vzroki za izselitev posameznikov so, kot že zapisano, politični ali ekonomski. Vzroke pa lahko

iščemo tudi v kombinaciji obeh, lahko pa so tudi bolj individualne narave, kot na primer »nesrečna ljubezen« (Klemenčič 2017, 28–29).

Za Evropo kot področje medcelinskega izseljevanja, pa tudi v njenem okviru, velja sreda 19. stoletja kot prelomno obdobje. Na področjih priseljevanja so nastajale etnične naselbine, vendar pa velja, da se posamezniki v teh naselbinah relativno hitro zlasti jezikovno asimilirajo, čeprav obstaja zavest o predništvu vse do danes (Klemenčič 2017, 29). V eni od slovenskih etničnih naselbin v ZDA, v Jolietu, v Illinoisu, 80 kilometrov južno od Čikaga, je lokalni škof v okviru prestrukturiranja škofije poskusil ukiniti historično slovensko etnično župnijo Sv. Jožefa. Farani so se temu uprli in naslovili protestno pismo na dikasterij za duhovnike v Vatikanu. Med razlogi za ugoditev prošnji faranov je v odločbi zapisano tudi, da slovenska skupnost v Jolietu ne izumira. To pa potrjuje tezo o zgoraj omenjeni zavesti o predništvu, ki v Jolietu obstaja še 135 let po slovenski naselitvi (Herle et al. 2025).

4 Splošno o nastanku in prizadevanjih avtohtonih evropskih narodnih manjšin za manjšinske pravice

V kontinentalni Evropi, ki so jo še pred prvo svetovno vojno določali predvsem trije veliki imperiji (ruski in nemški ter avstro-ogrski), je po versajski mirovni ureditvi nastalo več novih držav. Kljub prizadevanjem za čim pravičnejšo določitev in uskladitev političnih, etničnih in jezikovnih meja, je po prvi svetovni vojni v tem prostoru živelo med 30 in 35 milijonov pripadnikov narodnih manjšin, pri čemer niso štete etnične manjšine v Sovjetski zvezi in okoli 10 milijonov evropskih Judov. Po končanem preurejanju Evrope po koncu prve svetovne vojne so tako nastale številne nove narodne manjšine, na primer nemške manjšine na Poljskem, Južnem Tirolskem v Italiji in Češko-slovaškem ali madžarske manjšine v Romuniji, na Češkoslovaškem in v Jugoslaviji. V obdobju med obema vojnama (popisi okoli leta 1930) so v Evropi glede na absolutno število pripadnikov narodnih manjšin največje manjšinske skupnosti predstavljali Judje (10 milijonov), Nemci (8 milijonov), Ukrajinci (4,4 milijona), Madžari (2,7 milijona) itd. Drugačen je vrstni red manjšin, če za kriterij vzamemo delež pripadnikov narodne manjšine v primerjavi s skupnim deležem pripadnikov narodne skupnosti. V tem primeru so takoj za Albanci (približno 40 %) in Madžari (približno 30 %) Slovenci (okoli 28 %) itd. V nekaterih državah je bil delež manjšinskega prebivalstva tako glede na celotno prebivalstvo zelo visok (Seton-Watson 1946; Romsics 1998; Junghann 1931; Galantai 1992).

Zaradi tega so se evropski voditelji zavedali, da bo treba v okviru mednarodne skupnosti prevzeti določeno odgovornost za položaj in dobrobit manjšin. To je vodilo do nastanka mednarodnega režima za varstvo narodnih

manjšin, ki je bil vzpostavljen pod okriljem Društva narodov. Mednarodni režim za varstvo narodnih manjšin naj bi stabiliziral politične razmere ter tako ustvarjal pogoje za ohranjanje mednarodnega miru. Žal pa varstvo narodnih manjšin v okviru Društva narodov ni bilo univerzalno in se ni nanašalo na vse manjšine enako (Roter 2014).

Manjšinska zaščita, ki naj bi jo zagotavljal sistem mirovnih ali državnih pogodb po prvi svetovni vojni, se je izkazala za nezadostno in neučinkovito. Tega dejstva tudi niso mogli spremeniti letni Evropski kongresi narodnosti, ki so delovali v okviru Društva narodov in so potekali med letoma 1925 in 1938 v različnih evropskih prestolnicah. Kongresi so izhajali iz legitimističnega načela o nespreminjanju državnih meja ter priporočali kulturno avtonomijo kot obliko urejevanja manjšinskih pravic. Na teh kongresih so nastopali proti oblikam prisilne asimilacije ter za gospodarsko, politično in kulturno enakopravnost manjšin (Bamberger-Stemmann 2000). Danes združujeta manjšinske in jezikovne organizacije na tem področju predvsem Zveza evropskih narodnih manjšin (FUEN) in Evropska mreža za enakopravnost jezikov, ki povezujeta in združujeta organizacije, ki si prizadevajo za izboljšanje manjšinskih pravic avtohtonih narodnih skupnosti in ohranjanje ter razvoj evropskih regionalnih, manjšinskih in ogroženih jezikov.

Prostor, ki so ga zgodovinsko poseljevali Slovenci in ga označujemo kot slovenski etnični ali kulturni prostor/ozemlje, je versajska ureditev razdelila med štiri države. Na območju »jugoslovanske Slovenije« je po prvi svetovni vojni živelo okoli 980.000 Slovencev, poleg njih pa tudi pripadniki sosednjih narodov (npr. Nemcev je bilo na podlagi popisa leta 1921 41.514, Madžarov pa 14.429) (Komac 2015). Največjo manjšinsko narodno skupnost so Slovenci predstavljali v Italiji (okoli 300.000), nato v Avstriji (okoli 80.000) in na Madžarskem (okoli 7.000 pripadnikov) (Klemenčič 2009).

V času med obema svetovnima vojnama je odnose med Republiko Avstrijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) močno zaznamovalo manjšinsko vprašanje. Ko so v letih 1924/25 jugoslovanske oblasti izvedle več ukrepov proti nemški manjšini, tudi kot povračilne ukrepe zaradi nezavidljivega urejanja manjšinskih pravic koroških Slovencev, so začeli njeni predstavniki prizadevanja za čim hitrejšo ureditev manjšinskega vprašanja v jugoslovanski Sloveniji in Avstriji po načelu vzajemnosti. Zato je treba iskati neposreden vzgib, da je prišlo v dvajsetih letih 20. stoletja do zamisli o posebni kulturni in šolski avtonomiji za slovensko skupnost na južnem Koroškem, v intervencijah predstavnikov nemške manjšine v Sloveniji pri deželnih krogih v Celovcu, da bi ti z ureditvijo položaja koroških Slovencev prispevali k izboljšanju položaja nemške manjšine v osrednji Sloveniji in vplivom delovanja manjšinskih kongresov v tistem času. Ta posredovanja segajo že v leto 1924,

ko je predstavnik Nemcev iz Jugoslavije dr. Stefan Kraft² predlagal takratnemu slovenskemu poslancu v rimskem parlamentu dr. Josipu Wilfanu (Vilfanu) skupen obisk pri koroških Slovencih, da bi tako prispevali k boljšemu sožitju na podlagi enakega postopanja s slovensko manjšino na Koroškem in z nemško v Sloveniji (Grafenauer 2009c).

Raziskave potrjujejo, da sta etničnost in manjšinskost pomembni dimenziji kompleksnosti družb ter dejavnika zgodovinskega razvoja že vsaj dobrih dvesto let. Integralni nacionalizem, ki se je po versajski ureditvi uveljavil v Evropi, je zasledoval načelo etnično homogenih (enonacionalnih) držav in asimilacije drugih narodov na ozemlju določene države. Vplival je tudi na sodelovanje in odnose med posameznimi državami in narodi v širši alpsko-jadranski regiji (Grafenauer 2020; Moritsch 2001).

V Evropski uniji danes živi okoli 50 milijonov pripadnikov avtohtonih narodnih in jezikovnih manjšin, kar terja, da morajo evropske države nameniti posebno pozornost manjšinskim vprašanjem. Na dolgi rok bo »Združena Evropa« preživela le, če bo dosledno prepoznala in priznala svojo etnično in kulturno raznolikost. K temu spodbuja tudi uspešna akcija iniciative Minority SafePack, ki jo je v letih 2017–2018 zagnal FUEN in ki združuje narodne manjšine v več kot 33 evropskih državah. Kljub široko zasnovani akciji (zbranih je bilo več kot 1,32 milijona podpisov državljanov v 11 državah članicah EU) z zahtevo za določitev okvirja za zaščito »avtohtonih, zgodovinskih, narodnostnih in jezikovnih skupin«, Evropska komisija pravno ni želela ukrepati. Zaradi tega se je iniciativa obrnila na sodišče EU (FUEN 2018).

5 Kratek pregled zgodovine Slovencev v ZDA

Prvi Slovenci so se v ZDA začeli naseljevati v tridesetih letih 19. stoletja. Njihovo naseljevanje lahko razdelimo v štiri obdobja, ki so med seboj povezana. Prvo obdobje predstavljajo misijonarji na čelu s škofom Frederikom Irenejem Barago, ki so pokristjanjevali indijanska plemena in jih hkrati učili

2 Stefan Kraft, politik (Indija, 1884 – Heidelberg, 1959). Na Dunaju je leta 1911 doktoriral iz prava. Do prve svetovne vojne je sodeloval v različnih združenjih in organizacijah, ki so povezovala Nemce v Translajtitaniji. Ko se je vključil v politično življenje Kraljevine SHS, je bil v letih 1923–1938 poslanec v Narodni skupščini. Prizadeval si je za gradnjo nemških narodnih ustanov in uveljavitev pravic te manjšine, zlasti na področju šolstva in združništva. Od leta 1920 je bil v Novem Sadu član Švabsko-nemške kulturne zveze, leta 1929 pa je spodbudil ustanovitev Lige Nemcev v Jugoslaviji za Društvo narodov. Zaradi naraščajoče nacifikacije se je leta 1938 razšel s Švabsko-nemško kulturno zvezo, maja 1939 pa se je umaknil z vseh položajev. Od oktobra 1941 je bil v službi NDH. Od konca leta 1944 je bival v Avstriji, od 1949 pa v Zvezni republiki Nemčiji, kjer je deloval v osrednjih društvih podonavskih Švabov iz Jugoslavije (Antolović & Geiger 2013).

poljedelstva, da bi se lahko stalno naselili (Marković 2017). Drugo obdobje množičnega priseljevanja je trajalo od sedemdesetih let 19. stoletja do sprejetja zakonodaje, ki je omejlja priseljevanje v dvajsetih letih 20. stoletja. V tem obdobju se je v ZDA naselila večina priseljencev s slovenskega etničnega ozemlja. Po realnih podatkih ljudskega štetja leta 1920 je takrat v ZDA živelo 208.552 priseljencev in njihovih otrok s slovenskim materinim jezikom (Klemenčič 1987, 51). V tem obdobju je v ZDA nastalo okrog 800 slovenskih naselbin, ki so predstavljale dele mest in ruralnih naselij, v katerih so se naselili slovenski priseljenci (skupaj s priseljenci drugih etničnih skupnosti) in v katerih so organizirali vsaj eno od slovenskih etničnih organizacij: slovensko ali mešano etnično faro, društvo slovenskih bratskih podpornih organizacij, slovenski narodni dom ali pa sedež uredništva slovenskega etničnega časopisa. Katoliške ali protestantske etnične fare so organizirali, da bi obrede lahko opravljali v slovenskem jeziku in da bi se družili. Kasneje, ko je prevladala pri izvajanju obredov angleščina, je prevladala potreba po druženju ljudi večinoma slovenskega rodu pri verskih obredih. Enako pa je bilo tudi v organizacijah, ki so imele pomembno vlogo pri ohranjanju zavesti o skupnih slovenskih prednikih. Bratske podpirne organizacije so igrale pomembno vlogo kot zavarovalniške družbe v obdobju, ko ZDA še niso poznale nobene oblike univerzalnega zdravstvenega zavarovanja. Z dobički teh organizacij so podpirale kulturno dejavnost slovenskih izseljencev, uvajale pa so tudi štipendijske sklade za mlade člane organizacij. Te organizacije so zagovarjale različne politike v najširšem pomenu te besede. Slovenska narodna podpirna jednota (SNPJ) je zagovarjala svobodomiselne in socialistične poglede na politična vprašanja in ločila verska vprašanja od poslovanja organizacije, medtem ko je Kranjsko slovenska katoliška jednota (KSKJ; od leta 1963 Ameriška slovenska katoliška jednota) od svojih članov zahtevala, da so bili aktivni katoliki. Ducat takšnih organizacij je nastalo tudi zaradi geografske raztresenosti slovenskih Američanov po vseh ZDA. Tako so nekatere med njimi omejile svoje poslovanje le na po eno ameriško zvezno državo. Že omenjene SNPJ in KSKJ, American Mutual life Association, prej imenovana Slovenska dobrodelna zveza, ki je poslovala le v Ohio, in Western Slavonic Association, prej imenovana Zapadna slovanska zveza, ki je poslovala le v Koloradu, delujejo še danes (Klemenčič 2013, 1277).

Slovenski narodni domovi so bile zgradbe, kjer so se sestajali člani društev bratskih podpornih organizacij in kulturnih društev. Takšnih domov so slovenski Američani zgradili prek 100. To so bili tudi prostori, kjer so se in se še danes odvijajo politična zborovanja (Klemenčič 2015, 29–54). V času zgodovinskega razvoja so tiskali prek 100 naslovov časopisov. Nekateri časopisi so izhajali prek 100 let, drugi spet le po eno leto (Klemenčič 1991, 299–317). Danes obstajajo le še Prosveta kot glasilo SNPJ, KSKJ Life, prej Amerikanski Slovenec, kot glasilo KSKJ ter še nekaj manjših časopisov.

Med svetovnima vojnama je izseljevanje v ZDA iz Jugoslavije zelo omejil zakon Johnson Reed (Klemenčič & Mrdenović 2021, 85–114), ki je za Jugoslavijo določil zelo majhno kvoto. Tako se je lahko v ZDA priselilo manj kot 1.000 Jugoslovanov letno. Slovenci so se seveda lahko priseljevali tudi v okviru avstrijske in italijanske kvote, če so izhajali iz avstrijskih delov dežel Koroške in Štajerske oziroma s Primorske, ki so po prvi svetovni vojni pripadle omenjenim državam (Klemenčič 1987, 43–48). Po drugi svetovni vojni se je v drugi polovici štiridesetih in v petdesetih letih 20. stoletja v ZDA naselilo okrog 5.000 političnih beguncev, ki so poživili kulturno življenje zlasti desničarskih slovenskih ameriških organizacij (Klemenčič 1995). Na njihovo pobudo so med drugim zgradili Slovensko kapelo brezjanske Marije Pomagaj v Baziliki narodnega svetišča Brezmadežnega spočetja v Washingtonu D. C. leta 1971 (Hazemali et al. 2025) in se kot Slovenci udeležili 41. Mednarodnega evharističnega kongresa leta 1976.

Slovenski Američani in njihove organizacije so se odzivali na krize v stari domovini z izjavami in pozivi vladi ZDA, naj ustrezno reagira v korist slovenskega naroda v domovini. Gre za dogajanja med in po prvi in v drugi svetovni vojni, pa tudi v času med osamosvojitveno vojno in bojem za priznanje Slovenije kot neodvisne države (Klemenčič 1987, 85–278; Hazemali 2024; Klemenčič 2017, 731–742).

6 Kratek pregled zgodovine in politične participacije koroških Slovencev do šestdesetih let 20. stoletja

Glavnina avtohtone slovenske narodne manjšine v Republiki Avstriji živi v južnih predelih zvezne dežele Koroške, manjši del avtohtone slovenske narodne skupnosti pa živi tudi v zvezni deželi Štajerski. Slovencev na Koroškem je po ocenah uradov v Sloveniji med 30.000 in 40.000, avtohtonih Slovencev v zvezni deželi Štajerski pa okoli 1.500. Nekateri slovenski in avstrijski raziskovalci ocenjujejo, da je Slovencev v Avstriji nekaj 10.000 več, med 40.000 in 60.000 (cf. Stergar 2003; Klemenčič & Klemenčič 2010, 107–130, 205–226; Reiterer 2000 in 2003; Zupančič 2002; Grafenauer 2010a).

Koroški Slovenci so bili do leta 1918 del vseslovenskega političnega dogajanja. Odločilno so sooblikovali prvi slovenski politični program Zedinjene Slovenije, ki ga je napisal Matija Majar Ziljski in kasneje aktivno sodelovali z nemškim katoliškim konservativnim taborom, s čimer so hoteli v duhu enakopravnosti reševati svoje narodnostne probleme (Pleterski 1965). Prav tako so si prizadevali udeležiti samostojno slovensko liberalno gibanje na Koroškem, ki je doseglo višek z ustanovitvijo društva Trdnjava in izvedbo treh taborov na Koroškem (Bistrica pri Pliberku, Žoprače in Zgornje Buhlje pri Grabštajnu) (Malle 2009).

Jeseni 1917 so se koroški Slovenci vključili v deklaracijsko gibanje za ustanovitev Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter avgusta in septembra 1918 sodelovali pri ustanavljanju Narodnega sveta v Ljubljani in njegovega pokrajinskega odseka v Celovcu (Stergar 1992). Prihod prvih vojaških enot Države SHS na Koroško je pomenil tudi začetek vojaških in političnih bojov za slovensko Koroško, ki so doživeli neuspešen epilog s plebiscitom 10. oktobra 1920.

Po 10. oktobru 1920 je prišlo do eksodusa skoraj vse intelektualne elite, kar historična literatura označuje za najtežji poplebiscitni udarec za koroške Slovence (Grafenauer 2010b). Že leta 1921 so preostali narodni delavci obnavljali manjšinske organizacije. Februarja je bila ustanovljena Zveza koroških zadrug, marca istega leta pa se je na občnem zboru sestalo Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem. Izhajati je začel list Koroški Slovenec, ki je predstavljal glasilo omenjenega društva. Na nekdanjem plebiscitnem ozemlju so bile aprila 1921 prvič izvedene občinske volitve s splošno, enako, tajno in neposredno volilno pravico. V 24 občinah je bilo izvoljenih nad 150 odbornikov slovenskih list in 8 slovenskih županov (Blato, Žvabek, Ledince, Bilčovs, Slovenji Plajberk, Sele, Bistrica pri Pliberku, Bistrica v Rožu) (Stergar et al. 1984). Na deželnozborskih volitvah junija 1921 je Koroška slovenska stranka uspela pridobiti dva mandata (Ferdo Kraiger³ in Vinko Poljanec⁴, ki je med obema svetovnima vojnama vodil prosvetno življenje koroških Slovencev). Ves čas prve avstrijske republike je manjšini s stalnim volilnim rezultatom nekaj pod 10.000 glasov uspevalo v deželni zbor izvoliti po dva poslanca (prvima so sledili še Franc Petek⁵,

3 Ferdo (Ferdinand) Kraiger (Šteben v Podjuni, 1865 – Šteben v Podjuni, 1937), kmetovalec, politik. V svoji domači občini je bil narodno-politično dejaven. Bil je med ustanovitelji slovenske posojilnice in zadruge ter številnih drugih slovenskih društev. Bil je izvoljeni župan Globasnice. Po prvi svetovni vojni je bil prvi predsednik novoustanovljenega Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem (1921), ki mu je s kratko prekinitvijo predsedoval vse do leta 1933. Skupaj z Vinkom Poljancem je bil leta 1921 izvoljen v koroški Deželni zbor, kjer je deloval do leta 1923 (Sima 2005; Stergar et al. 1984).

4 Vinko Poljanec (Destrnik, 1876 – Škocjan v Podjuni, 1938), narodni buditelj, duhovnik. Semenišče je zaključil v Celovcu. Po vmesnih krajih je leta 1908 prišel za župnika v Škocjan v Podjuni. Pomemben je postal kot voditelj koroških Slovencev po plebiscitu 1920, ko je kot poslanec v koroškem deželnem zboru vodil prizadevanja za manjšinske pravice koroških Slovencev in zastopal koristi slovenskega kmečkega prebivalstva v novoustanovljeni kmetijski zbornici v Celovcu. Leta 1932 je prevzel predsedstvo Slovenske prosvetne zveze na Koroškem in pomembno poživil njeno delovanje. Marca 1938 je bil nasilno interniran v Pliberku, za posledicami je junija 1938 umrl v Škocjanu (Andrejka 1949; Dolgan 2009; Wakounig 2018).

5 Franc Petek (Stara vas, 1885 – Celovec, 1965), slovenski zdravnik, politik, narodni delavec, publicist in založnik. Medicino je študiral na Dunaju, kjer je leta 1911 promoviral. Kot zdravnik je delal v bolnišnicah v Celovcu in Velikovcu. Po plebiscitu 1920 je bil eden najvidnejših slovenskih politikov na Koroškem. Petek je izdal tednik

Ivan Starc⁶ in Janko Ogris⁷). V drugi polovici dvajsetih let 20. stoletja sledimo poskusom ureditve položaja koroških Slovencev s t. i. kulturno avtonomijo; ti so se leta 1930 neuspešno končali zaradi nasprotovanja nemškonacionalnega Heimatbunda. V ta čas sodi tudi organizirano naseljevanje nemškega prebivalstva iz Nemčije na dvojezično ozemlje in uveljavljanje t. i. vindišarske teorije. Ta je slovensko prebivalstvo na Koroškem ločevala na Slovence (tiste, ki so se zavzemali za narodno enakopravnost) in na »domovini zveste vindišarje«, ki naj bi se v vsem podrejali nemškemu nacionalizmu in njegovim ciljem (Zorn 1984).

V manjšinskem življenju so še naprej imeli veliko vlogo narodno zavedni duhovniki. Ob katoliški usmeritvi vodstva manjšinskega političnega življenja so koroški Slovenci mirno sprejeli konec parlamentarizma in uvajanje

Koroški Slovenec, ki je izhajal od 1921 do 1941. Bil je poslanec v koroškem deželnem zboru (1923–1934), predsednik Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem, predsednik Šolskega društva in v vodstvu Zadružne zveze. Kot predstavnik koroških Slovencev v Kongresu evropskih narodnosti se je 1928–1938 udeležil zasedanj v Ženevi, Bernu in Stockholmu. Z deželnim poslancem Ivanom Starcem sta bila 1925–1930 predstavnika koroških Slovencev med neuspešnimi pogajanjmi o njihovi kulturni avtonomiji. Ob nemškem napadu na Jugoslavijo je bil aretiran in do konca vojne konfiniran v Šentvidu ob Glini. Že 1942 se je povezal z Osvobodilno fronto (OF), maja 1945 pa je postal predsednik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora in kmalu nato predsednik OF za slovensko Koroško. Marca 1955 je bil med ustanovitelji Zveze slovenskih organizacij (Pleterski 1979; 1994).

- 6 Ivan (Janez) Starc (Mokrije, 1885 – Beljak, 1953), politik in narodni delavec. Študij bogoslovja je končal 1911 v Celovcu. Služboval je v različnih krajih Koroške, od leta 1938 v Šentlenartu pri Sedmih studencih. Leta 1921 je bil med obnovitelji Slovensko krščansko-socialne zveze za Koroško ter Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Večkrat je bil izvoljen v koroški deželni zbor, kjer je zahteval izpolnitev manjšinskovarstvenih določil senžermenske mirovne pogodbe ter soglasnega sklepa provizoričnega deželnega zbora (28.9.1920), ki je obljubljal koroškim Slovencem popolno in trajno zaščito jezikovne in narodne samobitnosti, če bodo glasovali za Avstrijo. Skupaj s Francem Petkom je vložil nekaj interpelacij, se pogajal za kulturno avtonomijo koroških Slovencev in zastopal slovensko manjšino na kongresih evropskih manjšin. Zaradi sklepa avstrijske Škofovske konference, da morajo duhovniki odložiti vse mandate v predstavniških telesih in zaradi nacionalsocialističnih pritiskov, je decembra 1933 odstopil. Po priključitvi Avstrije Nemčiji je bil preganjan in večkrat tudi zaprt. Prva povojna leta je podpiral prizadevanja za združitev koroških Slovencev z državo matičnega naroda. Leta 1949 je bil izvoljen za podpredsednika Narodnega sveta koroških Slovencev (Malle 1998; Naš tednik-Kronika 1953).
- 7 Janko Ogris (Kotmara vas, 1898 – Bilčovs, 1981) je bil politik v Republiki Avstriji (Stranka koroških Slovencev) in v letih 1933–1934 poslanec koroškega deželnega zbora. Ogris je bil po poklicu trgovec, gostilničar in kulturni delavec, med letoma 1920 in 1938 pa je deloval tudi kot občinski tajnik v Bilčovsu. V tej funkciji je kot sooblikovalec sodeloval pri prenovi kulturnega, gospodarskega in političnega življenja koroških Slovencev v Rožu. Poleg politične dejavnosti je Ogris deloval tudi v Slovenski prosvetni zvezi. 7. aprila 1941 je bil aretiran in za dva meseca zaprt. Leta 1942 je bil skupaj z družino izgnan v Nemčijo. Po drugi svetovni vojni se je vrnil na Koroško in sodeloval pri ponovni vzpostavitvi slovenskih organizacij (Stergar 2005; Malle 2001).

avtoritarnega stanovskega sistema v Avstriji 1933–1934. Prišlo je do organizacijskih in personalnih sprememb pri vodstvih manjšinskih predstavništev. Na politično in kulturno prizorišče koroških Slovencev je stopil verjetno najpomembnejši koroški Slovenec v Avstriji 20. stoletja – dr. Joško Tischler (Rahten 2025). Manjšino je zastopal v deželnem vodstvu Domovinske fronte, leta 1937 pa je postal tudi predsednik Slovenske prosvetne zveze. Po anšlusu, posebej pa po izbruhu druge svetovne vojne septembra 1939 ter po napadu na Jugoslavijo, so bili voditelji koroških Slovencev izpostavljeni nacističnemu preganjanju. Leta 1942 je bilo okoli 1.000 koroških Slovencev (227 družin) prisilno izseljenih v Nemčijo. Po končani vojni so se večinoma vrnili na svoje opustošene domove (Malle 2002).

Medtem ko se prebivalstvo Avstrije pretežno ni odzvalo klicu protinacistične koalicije, so koroški Slovenci v sklopu vseslovenskega odpora proti okupatorju odločilno prispevali k vrisu druge avstrijske republike (s predvojnimi mejami) na evropski politični zemljevid (Grafenauer & Jesih 2020). Na dvojezičnem Koroškem se je skupaj krajši ali daljši čas, a relativno stalno, borilo okrog 3.000 partizanov. Od teh je bilo vsaj 927 domačinov z južne Koroške; po narodnosti so bili v veliki večini Slovenci. Na avstrijskem Koroškem je padlo več kot 600 partizanov (Linasi 2010).

16. maja 1945 je bil v Celovcu na množičnem zborovanju izvoljen Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte (POOF) za Slovensko Koroško kot najvišji upravni organ za slovensko in dvojezično ozemlje Koroške. Za predsednika je bil izvoljen dr. Franc Petek, v njem pa so sodelovali tudi protifašisti iz vrst Avstrijcev. S posebno deklaracijo so pozvali antifašiste obeh narodnosti v skupna prizadevanja za obnovo dežele ter razvoj demokracije v okviru nove Jugoslavije (Grafenauer 2010c). Joško Tischler je julija 1945 vstopil kot deželni svetnik v provizorično deželno vlado, kjer je prevzel manjšinski referat. Zaradi mednarodne situacije in jugoslovanskih ozemeljskih zahtev po slovenskih delih Koroške je Tischler s sodelavci dosegel, da je deželna vlada pod pritiskom sprejela Odredbo o oblikovanju obveznih dvojezičnih ljudskih šol na južnem ozemlju Koroške, ki je pomenila velik kvalitativni preskok v šolstvu koroških Slovencev (Malle 2009).

Celotna politika POOF je bila usmerjena v boj za priključitev slovenskih delov Koroške takratni Jugoslaviji (Inzko 1989; Filipič 2018). Kmalu so se obnovile predvojne kulturne in gospodarske organizacije koroških Slovencev (Klemenčič & Klemenčič 2010, 58–66).

Poletje 1949 pomeni resnično prelomnico tudi v političnem življenju koroških Slovencev. Glavno vlogo je imel sklep ministrov štirih velesil o ohranitvi avstrijskih meja. Tako je manj kot mesec po ustanovitvi Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS) 28. junija 1949 (prvi predsednik dr. Joško Tischler), ki je organizacija katoliške skupine koroških Slovencev, bila 17. julija 1949 v okviru Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško ustanovljena

Demokratska fronta delovnega ljudstva (DFDL). NSKS je sicer finančno podpirala, poleg koroške katoliške Cerkve tudi skupina slovenskih političnih emigrantov in desno usmerjenih slovensko-ameriških organizacij, ki je celo finančno omogočila obnovitev Mohorjeve družbe (*Zlati Sveti Rafael v Merrylandsu* 2022, 160). Namen DFDL je bil razen Slovencev zajeti tudi »demokratske« Avstrijce in »napredne« sodeželane slovenskega maternega jezika. Na ustanovnem občnem zboru v Celovcu je bila sprejeta resolucija, ki jo je DFDL kot spomenico predložila svetu namestnikov zunanjih ministrov štirih velesil v Londonu in dunajski vladi z zahtevo, da bi bile v Avstrijsko državno pogodbo (ADP) vključene tudi določbe o zavarovanju osnovnih pravic in nacionalne enakopravnosti koroških Slovencev. Resolucija je odpirala mnogo življenjsko pomembnih vprašanj koroških Slovencev in predlagala rešitve. Delo DFDL je v začetku ovirala odločitev na pariški konferenci o nespremembi državnih meja, ki je povzročila razočaranje med člani. Marca 1955 je bila na skupnem sestanku političnih, gospodarskih in kulturnih organizacij, ki so se prištevale k levemu idejnemu polu, ustanovljena Zveza slovenskih organizacij (ZSO), ki je tako dejanska naslednica DFDL. Za njenega predsednika je bil izvoljen dr. Franci Zwitter (Zorn 1966; Jesih 2007).

Po ostrih volilnih polemikah leta 1949 in 1953 so koroški Slovenci presegli medsebojna razhajanja s skupno Spomenico Avstrijski zvezni vladi z dne 11. oktobra 1955. Del slovenske narodne skupnosti je po letu 1945 nastopal bolj ali manj redno na vseh volitvah (razen predsedniških ter volitvah v nekatere zbornice). Kljub uspehu na državnoborskih volitvah 1986 in 1998 velja še danes za uspehe koroških Slovencev, da je največ realnih možnosti za uspeh še vedno pri občinskih volitvah in volitvah v Kmetijsko gozdarsko zbornico avstrijske Koroške (Malle 1997; 2009), kjer je bil v vodstvu dolga leta koroški Slovenec Hanzi Mikl.

Čeprav je bil odnos med Slovenijo in NSKS od ustanovitve te organizacije leta 1949 pa do srede šestdesetih let 20. stoletja hladen, nekatera pričevanja kažejo, da je že vsaj od začetka petdesetih let NSKS materialno podpirala tudi politika v Republiki Sloveniji. Za otoplitev formalnih odnosov med matico in desnim političnim polom koroških Slovencev velja november 1965, ko so predstavniki obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev – NSKS in ZSO – obiskali Slovenijo. To lahko označimo za uraden prelom v odnosih med Slovenijo in manjšinskimi organizacijami Slovencev na Koroškem. Obisk, ki se je zgodil na povabilo Izvršnega sveta Socialistične republike Slovenije (pobudnik Jože Hartman, dolgoletni predsednik komisije za manjšinska in izseljenska vprašanja pri Socialistični zvezi delovnega ljudstva), so sodobniki ocenjevali kot izredno pomemben dogodek, saj je šlo za prvi uradni obisk predstavnikov obeh osrednjih organizacij, torej ne glede na njihovo politično in svetovnonazorsko prepričanje (Stergar 2001; Grafenauer 2009b).

7 Družbena in politična organiziranost koroških Slovencev v zadnjih desetletjih

Obe omenjeni organizaciji (NSKS in ZSO) danes vključujeta vrsto zvez, organizacij in društev, od katerih sta najpomembnejši krovni kulturni organizaciji koroških Slovencev Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza. Vsaka od organizacij je do leta 2003 izdajala svoj tedenski časopis. ZSO je izdajala Slovenski vestnik, NSKS pa Naš tednik. Od takrat naprej obe organizaciji izdajata skupen tednik – Novice. Od leta 2003 deluje kot rezultat notranjih sporov znotraj NSKS še tretja politična organizacija koroških Slovencev – Skupnost koroških Slovencev in Slovenk (SKS).

Več kot 100 kulturno-prosvetnih društev, število njihovih kulturnih predstav in njihov obisk ter vsa druga dejavnost manjšinskih organizacij dokazujejo moč slovenske manjšine v Avstriji in že same po sebi nakazujejo, da število koroških Slovencev močno presega uradne številke avstrijskega popisa prebivalstva iz leta 2001 (okoli 13.000 ljudi je na Koroškem navedlo kot jezik občevanja slovenščino). Če upoštevamo še slovenska športna društva (okoli 30), slovenske gospodarske organizacije (Zveza bank s posojilnicami, Slovensko gospodarsko zvezo, Alpe-Jadranski center za čezmejno sodelovanje, Skupnost južnokoroških kmetov in kmetov), slovenske šolske organizacije in medije, ki poročajo v slovenskem jeziku, dobimo sliko solidne vpetosti slovenskih organizacij na vseh družbenih področjih v Avstriji (cf. Grafenauer 2010a).

Del koroških Slovencev je politično organiziran v okviru slovenske politične stranke Enotna lista (EL), ki je na lokalnih volitvah marca 2009 dobila 52 odbornikov (leta 2021 58 odbornikov) in župana v Železni Kapli (Franc Jožef Smrtnik), v Globasnici in Selah pa podžupana (Bernard Sadovnik in Fortunat Nanti Olip). Leta 2021 je Smrtnik volitve v Železni Kapli izgubil, Sadovnik pa v Globasnici zmagal. EL je bila ustanovljena leta 1991, ko so razpustili Koroško enotno listo. Pri svojem delovanju se EL povezuje tudi z drugimi političnimi strankami. Njeni volivci so pristaši vseh treh krovnih organizacij koroških Slovencev. Večkratni poizkusi kandidature na deželni ravni Koroške so bili vedno neuspešni, ker ji njeni občinski volivci niso sledili in tako ni mogla preskočiti relativno visokega volilnega praga petih odstotkov vseh glasov.

Od manjšinskih organizacij je treba omeniti še dunajski Center avstrijskih narodnih skupnosti (CAN). Center ima določen vpliv v delu manjšinskih struktur, saj je njegov ustanovitelj in ena od glavnih gonilnih sil nekdanji državnozborski poslanec in predsednik NSKS Karel Smolle. CAN je v prejšnjem zakonodajnem obdobju dejavno sodeloval pri predlogih oblikovanja novega Zakona o narodnih skupnosti v Avstriji. Upoštevanja vreden dejavnik je še leta 1992 ustanovljena Politično upravna akademija (PUAK), ki je sicer organ EL. V preteklosti je skrbela za izobraževanje slovenskih občinskih odbornikov.

Obe osrednji politični organizaciji sta oblikovali skupni Koordinacijski odbor koroških Slovencev, kjer sta v preteklosti uspešno usklajevali odprta vprašanja. Do osemdesetih let 20. stoletja smo bili priča zglednemu sodelovanju obeh organizacij v smislu t. i. »akcijske enotnosti«. Ker je delovanje Koordinacijskega odbora v devetdesetih letih 20. stoletja popolnoma zamrlo, se je krepila zahteva NSKS po obliki javnopravnega zastopstva, ki pa zaenkrat še ni doživela podpore drugih dveh krovnih organizacij. V zadnjih dveh letih opazamo, da se je sodelovanje med osrednjimi političnimi organizacijami intenziviralo.

Posamezni pripadniki narodne skupnosti se vključujejo tudi v stranke večinskega naroda (socialna demokracija, zeleni, tudi ljudska stranka, komunisti in liberalci). Med temi velja posebej izpostaviti mag. Zalko Kuchling, sicer podpredsednico SKS in nekdanjo namestnico deželnega govornika Zelenih ter govornico za narodnostna vprašanja, dr. Mirka Messnerja, nekdanjega sopredsednika Komunistične partije Avstrije in njenega govornika za manjšinska vprašanja, Ano Blatnik, nekdanjo podpredsednico ZSO, nekdanjo zvezno svetnico in predsednico Zveznega sveta (Bundesrat) na Dunaju, predsednico koroških socialdemokratskih žena, Olgo Voglauer, trenutno državnozborsko poslanko in generalno sekretarko Zelenih, nekdanjega državnozborskega poslanca Karla Smolleja, Angeliko Mlinar, nekdanjo poslanko v Evropskem parlamentu in ministrico v 13. vladi Republike Slovenije, itd. Poleg naštetih velja omeniti še pripadnike slovenske narodne skupnosti, ki so večinoma v okviru avstrijske socialdemokratske stranke izvoljeni na županska, odborniška in druga politična ter ostala pomembna mesta družbenega življenja na južnem Koroškem. Tako je bil na zadnjih deželnozborskih volitvah v koroški deželni zbor na volilni listi Team Kärnten izvoljen Franc Jožef Smrtnik (Intervju Franc Jožef Smrtnik). Našteti primeri kažejo, da je integracija slovenske narodne skupnosti v politične stranke večinskega naroda do določene mere uspešna, saj daje nekatere rezultate.

ZSO in SKS sta sodelovali pri t. i. konsenzni skupini na Koroškem, kjer so se skupaj s predstavniki nemških Korošcev, socialnih partnerjev, katoliškega škofa idr. »trudili za izboljšanje političnega vzdušja,« ki naj bi privedlo do tega, da bi se problemi v zvezi z manjšinskimi pravicami vzajemno rešili (Die Kärntner Konsensgruppe 2020).

Če upoštevamo še ostalo organiziranost na področju kulture, športa in gospodarstva, ugotavljamo, da imajo koroški Slovenci izredno dobro institucionalno organiziranost na vseh področjih družbenega življenja.

Zadnjih dvajset let je bil čas notranjih obračunavanj in diskusij o oblikah organiziranja koroških Slovencev, ki pa so v zadnjem času potihnile. Kaže, da je spet prevladala »akcijska enotnost« pred političnimi in idejno-nazorskimi razhajanjmi, s ciljem, da voditelji slovenske narodne skupnosti na Koroškem v odnosu do avstrijske države dosežejo napredek pri nekaterih vsebinskih in predolgo odprtih vprašanjih. Med ta še vedno sodijo: topografski napisi,

slovenščina kot drugi uradni jezik v sodstvu in upravi, financiranje slovenske Glasbene šole, ureditev dvojezične predšolske vzgoje itd. Pričakovanja v narodni skupnosti ostajajo velika in optimistična.

8 Politična participacija etničnih skupnosti izseljencev na primeru ZDA

Slovenski izseljenci in njihovi potomci so kot državljani ZDA politično delovali na lokalni, regionalni in vsedrжавni ravni. Pri pridobivanju glasov slovenskih izseljencev in njihovih potomcev je vlogo igralo tudi poreklo kandidatov za politične funkcije. Ti so tudi v izvornih jezikih priseljencev nagovarjali volivce v političnih govorih še vse do petdesetih let 20. stoletja (Klemenčič 1995, 296; 301–316; Klemenčič et al. 2020, 116–185, 288–293, 303–333). Podobno kot v primeru slovenščine v preteklosti je še danes v splošnem španščina prisotna v političnih kampanjah zlasti na jugozahodu ZDA. To je seveda posledica dejstva, da je špansko govoreče prebivalstvo predstavljalo oziroma predstavlja tudi danes velik delež celotnega prebivalstva.

Zanimivo je tudi, da so na lokalni ravni mestni svetniki različnih porekel podpirali prošnje za dotacije slovenskim kulturnim društvom. Volivci slovenskega porekla so marsikje predstavljali jeziček na tehtnici in kot takšni odločali o končnih volilnih izidih.

Priseljenski politiki in njihovi potomci so večinoma na vseh ravneh zagovarjali podporo ohranjanju etničnih identitet oziroma multikulturalizma. Pri splošnih političnih vprašanjih so bili vezani na politike svojih političnih strank. Vseskozi so politiki iz vrst priseljencev in njihovih potomcev večinoma delovali v okviru obeh glavnih ameriških političnih strank.

Politiki slovenskega porekla so zagovarjali različne politike v skladu z njihovo strankarsko pripadnostjo. Slovenski Američani so večinoma od New Deala dalje podpirali demokrate, čeprav so bili posamezniki iz njihovih vrst izvoljeni v kongres tudi kot republikanci. Slovenski ameriški politiki so zagovarjali tudi interese svojih volilnih okrajev glede gospodarskih in okoljskih vprašanj. Na zvezni in državni ravni so lahko pripomogli k zveznim oziroma državnim investicijam v svojem volilnem okraju, npr. za vodovode, tlakovanje ulic, ulično razsvetljavo, kanalizacijo ipd. Pri tem je zanimivo sodelovanje kongresnika slovenskih korenin Johna Blatnika in župana Elyja Jacka Grahka, ki je bil prav tako slovenskega porekla (Klemenčič et al. 2020, 204–205).

V prelomnih trenutkih zgodovine njihovih izvornih domovin so ameriški politiki iz vrst etničnih skupnostih reagirali tako, da so skušali vplivati na politiko ZDA, da bi le-te ravnale v skladu z interesi njihovih izvornih domovin in na primer na križpotju devetdesetih let čim prej priznale slovensko neodvisnost (Klemenčič 1996a, 391–409; 1996b 573–583).

9 Politična participacija pripadnikov avtohtonih manjšin v Sloveniji in sosednjih državah

Manjšinska politična in družbena participacija omogočata pripadnikom manjšinske skupnosti, da neposredno ali po svojih izvoljenih in/ali imenovanih predstavnikih v oblastnih in svetovalnih telesih ter drugih organih sodelujejo v političnih procesih in odločanju v določenem okolju, da vplivajo na sprejete odločitve in tako uresničujejo svoje potrebe in interese, človekove pravice in svoboščine, vključno z zahtevami za uresničevanje posebnih manjšinskih pravic. Odprta manjšinska vprašanja, diskriminacija manjšin ter nerazrešeni družbeni konflikti z etničnimi dimenzijami lahko ogrozijo družbeno stabilnost in demokracijo v etnično pluralnih in raznolikih okoljih (Jesih 2007). Politična participacija pripadnikov avtohtonih manjšinskih skupnosti poleg splošnih demokratičnih vprašanj zadeva tudi zahteve na področju specifičnih manjšinskih problematik, kot so obstoj in financiranje manjšinskih in dvojezičnih šol, vidne dvojezičnosti, prisotnosti manjšinskega jezika v sodnih in upravnih postopkih, pa tudi izpolnjevanje mednarodnih obveznosti države, kjer manjšina živi (Lantschner 2009; Klemenčič & Klemenčič 2010).

Pripadniki slovenskih manjšin v sosednjih državah politično delujejo v manjšinskih političnih strankah (Avstrija, Italija), v strankah večinskega prebivalstva (v vseh državah), na lokalni in regionalni ravni se organizirajo tudi v volilnih listah (Avstrija), kar omogoča izvolitev predstavnikov v (predstavniške in izvršilne) oblastne in/ali posvetovalne institucije na različnih ravneh. V nekaterih državah (Hrvaška, Madžarska in Slovenija) obstajajo posebni sistemi in postopki za izvolitev oz. imenovanje manjšinskih predstavnikov na različnih ravneh. Vsi omenjeni pristopi, načini in oblike omogočajo manjšinsko politično participacijo pripadnikov manjšin. Na Madžarskem in v Sloveniji na lokalni in nacionalni ravni, na Hrvaškem na lokalni ravni ter v sodelovanju različnih manjšin na županijski in nacionalni ravni (s skupnim poslancem) je politična participacija manjšin pravnoformalno zagotovljena.

Za politično participacijo pripadnikov avtohtonih manjšin velja, da se morajo izvoljeni predstavniki ukvarjati na vseh ravneh s splošnimi vprašanji (npr. komunalna opremljenost okolij, kjer prebivajo, druge vsakdanje zadeve), poleg tega pa tudi z realizacijo specifičnih manjšinskih pravic avtohtonih manjšin na področju šolstva, sodstva in upravnih organov v jezikih avtohtonih manjšin ter dvojezične topografije.

Rezultati raziskav in primerjalne študije naše raziskave kažejo na razlike in podobnosti med proučevanimi državami, ki zatrjujejo, da upoštevajo evropske in univerzalne standarde pravic in varstva narodnih manjšin in njihovih pripadnikov.

10 Politična participacija Slovencev v ZDA

V tem delu najinega prispevku želimo poudariti, kako so slovenski izseljenci in njihovi potomci v ZDA odigrali pomembno in pogosto spregledano vlogo pri oblikovanju političnega in družbenega življenja dežele, ki so jo izbrali za svoj novi dom, in hkrati pri oblikovanju politik države priselitve do držav izselitve. Njihove zgodbe niso le zgodbe o uspehu posameznikov, temveč tudi o tem, kako se etnična identiteta ohranja in preobraža skozi generacije tudi na drugem kontinentu.

Čeprav slovenski Američani predstavljajo le drobec, komaj 0,7 % ameriškega prebivalstva, so naseljeni v slovenskih naselbinah v več kot 800 mestih in vaseh po ZDA. In prav iz te majhne skupnosti je v Washingtonu od konca druge svetovne vojne delovalo najmanj deset politikov slovenskega porekla: šest v predstavniskem domu in štirje v senatu. V tem delu prispevka bomo opisali, kdo so bili ti politiki, kaj so zastopali in kako so, vsak po svoje, povezovali ameriško demokracijo s slovensko kulturno dediščino.

Prvi politični uspehi slovenskih Američanov so se začeli nizati najprej na lokalni ravni. Že zgodaj v 20. stoletju so bili v mestih, kot sta Ely v Minesoti in Cleveland v Ohio (Klemenčič et al. 2020, 108–197, 277–347), pa tudi Leadville v Koloradu, izvoljeni za mestne svetnike in župane (Klemenčič 1999, 316–330). Med sodniki in člani zakonodajnih teles posameznih zveznih držav seveda najdemo tudi slovenske Američane, ki pa jih zaradi pomanjkanja prostora izpuščava.

V lokalni politiki pa v prvi vrsti ni šlo za prepoznavanje pravic etničnih skupnosti, temveč predvsem za zelo konkretne in življenjske stvari, kot so vodovod, asfalt, šole, knjižnice, cerkve in podpora slovenskim kulturnim društvom. Uspeh so merili v metrih cevi in kilometrih cest ter v ohranjanju skupnosti in njene identitete. Že med prvo svetovno vojno je mesto Ely dobilo prvega župana slovenskega rodu, to je bil George Brozich, ki velja za enega prvih slovenskih Američanov z izvolitvijo na tako visoko funkcijo v ameriški lokalni politiki (Klemenčič & Šeruga 2019, 295–303). Kasneje se je v Elyju na funkcijo župana zvrstilo še več slovenskih Američanov. Eden najuspešnejših je bil dr. Jack P. Grahek, ki je ob podpori kongresnika Johna Blatnika, prav tako potomca slovenskih izseljencev, uresničil številne infrastrukturne projekte v mestu in s tem olajšal življenja in standard vseh prebivalcev tega območja. Zanimivo je, da sta bila oba tako Blatnik kot Grahek člana ameriške delegacije na pogrebu maršala Tita (Klemenčič & Šeruga 2019, 307, 315), kar kaže tudi na občutljivost Carterjeve administracije za etnično prepoznavnost posameznih skupnosti.

Cleveland še danes predstavlja metropolitansko regijo z največjim številom slovenskih Američanov v ZDA. Prav v tej metropoli so slovenski Američani dosegli največji politični preboj: od lokalne do zvezne ravni. Že pred

letom 1941 so se dejavno udeleževali najprej kot mestni svetniki, po tej prelojnnici pa so Slovenci prevzemali tudi županske položaje, tako v Clevelandu kot v okoliških mestih. Cleveland ima še danes aktivnega mestnega svetnika slovenskega rodu, to je Michaela Polenška. Ne le, da gre za svetnika z najdaljšim stažem v zgodovini mesta, temveč je tudi eden od ameriških politikov z najdaljšim neprekinjenim delovanjem na lokalni ravni – to je 47 let. V Elyju je v 20. in 21. stoletju delovalo 61 mestnih svetnikov in 17 županov slovenskega rodu, v Clevelandu in okoliških manjših mestih pa 41 mestnih svetnikov ter 2 župana v Clevelandu in treh okoliških mestih clevelandske metropolitanske regije (Klemenčič et al. 2020, 109–197, 277–347).

Naj na tej točki dodamo, da bi lahko našteali še vrsto drugih slovenskih mestnih svetnikov in županov po ZDA, od Leadvilla v Koloradu do Rock Springsa v Wyomingu in še kakšnih dveh ducatov mest. V nadaljevanju bomo predstavili politične profile nekaterih najvidnejših slovenskih ameriških politikov ter osvetlili, kako so ohranjali svojo povezanost s slovenskimi koreninami.

John Blatnik se je rodil v slovenski rudarski družini na Iron Range v severni Minnesoti. Po diplomi je svojo kariero začel kot učitelj, nato pa ga je že v zgodnjih štiridesetih letih potegnilo v politiko, najprej kot minnesotski senator, nato pa celo v vrste ameriške tajne službe OSS, kjer je med drugo svetovno vojno sodeloval z jugoslovanskimi partizani (Torkar 2020). Po vojni je bil skoraj tri desetletja kongresnik v Washingtonu, kjer je zaslovel kot glasen zagovornik delavskih in državljskih pravic, nasprotnik McCarthyjevega »lova na čarovnice«, pa tudi kot pobudnik številnih infrastrukturnih projektov. Mimogrede, prav po njegovi zaslugi je denar za infrastrukturne projekte pritekal v mesta na Iron Rangu. Poleg tega je Blatnik pomagal sprejemati pomembne zakone na področju človekovih pravic črnih Američanov, se zavzemal za okolje, nasprotoval vojni v Vietnamu in zagovarjal nadzor nad jedrskim orožjem. Navdušenje je izrazil tudi ob posvetitvi slovenske kapele v Narodnem svetišču brezmadežnega spočetja in zapisal: »Louis Adamic je nekoč imenoval Ameriko narod narodov in ta slovenska kapela je dokaz bogastva Slovenije in njenega prispevka veličini Amerike« (Blatnik 1971, 21). Bil je tudi reden gost v Jugoslaviji in med redkimi, ki so Trumana opozorili, da spor z Informbirojem »ni kar tako« (Mrđenović & Klemenčič 2024, 139–159).

Naslednji na seznamu je James Oberstar, politik z izjemno dolgo kariero v kongresu in slovenskimi koreninami po materini strani. Rodil se je v rudarskem mestu Chisholm v Minnesoti, njegov oče je bil nemškega rodu, mati pa Slovenka. V politiko ga je že zgodaj pritegnil njegov mentor John Blatnik, pri katerem je najprej delal kot pomočnik, nato pa ga tudi nasledil kot predstavnik 8. kongresnega okraja Minnesote. Tako je bil 8. kongresni okraj v Minnesoti kar 63 let zapored v rokah slovenskih Američanov, najprej Blatnika, nato Oberstarja. V Washingtonu je postal znan kot velik poznavalec

infrastrukture, vodil je odbor za promet in bil ključna oseba pri zakonodaji, ki je urejala okoljske in gospodarske dileme v njegovem domačem okraju. Še posebej pomembno v zvezi s tem je bilo zaščiteni območje Boundary Waters Canoe Area, kjer se je boril za ravnovesje med varstvom narave in gospodarskimi interesi. Čeprav je bil iz etnično mešane družine, Oberstar ni pozabil na slovenske korenine, saj je bil med tistimi kongresniki, ki so v času razpada Jugoslavije aktivno podpirali prizadevanja za mednarodno priznanje Slovenije. Končanje njegove politične kariere leta 2010, ko je izgubil proti republikanskem tekmecu, je bilo posledica širših sprememb: okraj so namreč zaradi sprememb v gostoti prebivalstva oziroma upada števila prebivalstva v Severni Minnesoti raztegnili proti predmestjem Minneapolisa, hkrati pa je bil to čas vzpona t. i. »gibanja čajank« in gospodarske recesije (Klemenčič & Šeruga 2019, 330–341).

Eden od mlajših predstavnikov potomcev priseljencev je bil Dennis Eckart, rojen leta 1950 v Clevelandu. Po študiju prava se je hitro podal v politiko in že pri 25 letih postal član predstavniškega doma zvezne države Ohio. Pet let pozneje, leta 1980, pa je bil izvoljen v zvezni kongres, kjer je kot demokrat deloval vse do leta 1993. Čeprav je večino časa deloval v obdobju republikanskih predsednikov Reagana in Busha, in to v predstavniškem domu z republikansko večino, je ostal zvest svojim prepričanjem: boril se je za delavske pravice, okoljsko zakonodajo in pravičnejšo porazdelitev davkov, čeprav je pogosto naletel na politične zidove. Eckart je bil tudi dejaven član slovenske skupnosti, podpredsednik Slovenske narodne podporne jednote, največje slovenske bratske podporne organizacije v ZDA. Leta 1991 je ob osamosvojitvi Slovenije med prvimi v kongresu spregovoril o tamkajšnjem dogajanju. Že 27. junija 1991, le 2 dni po razglasitvi neodvisnosti, je v predstavniškem domu zahteval ukrepanje ZDA in obsodil napad jugoslovanske armade na Slovenijo, deželo njegovih prednikov. Slovensko poreklo je zanj pomenilo več kot le osebno identiteto. Politično kariero je zaključil po lastni odločitvi in se nato podal v poslovni svet. Poleg tega je nadaljeval z delom v javnem interesu kot svetovalec, povezovalc in zagovornik regionalnega razvoja (Klemenčič 1995, 341–344).

Joe Skubitz je eden tistih politikov slovenskega rodu, ki je sicer deloval precej stran od velikih mest, a je pustil močan pečat v Washingtonu. Rodil se je leta 1906 v Frontenacu v Kansasu, rudarskem mestecu, kjer so živeli številni Slovenci in tam iskali boljše življenje. Njegova zgodba je klasična ameriška zgodba priseljencev: s trdim delom in izobrazbo je šel korak za korakom, od učitelja, do študenta prava v Washingtonu in naprej v politiko. Dolga leta je bil desna roka kar dveh republikanskih senatorjev, kar mu je odprlo vrata v kongres. Leta 1963 je bil izvoljen kot kongresnik republikanske stranke iz Kansasa, kjer je ostal petnajst let. Čeprav morda ni bil med najglasnejšimi politiki, je bil zanesljiv, vztrajen in predan svojim volivcem. Za naslovno tematiko našega

prispevka je pomembna njegova povezanost z njegovim slovenskim izvorom. Joe Skubitz je bil član Ameriške slovenske katoliške jednote (KSKJ), ki je skrbela za povezovanje slovenskih katoličanov po ZDA. Je tudi eden tistih, ki so podprli gradnjo omenjene slovenske kapele v Washingtonu. Ko je bila kapela dograjena, je v tiskani knjižici ob odprtju zapisal, da sta zdaj »tudi slovenski narod in njegova kultura trajno vgrajena v to cerkev, ki bo, upamo, stala še čez tisoč let.« Ni šlo le za marmor in mozaike, šlo je za jasno sporočilo etnične identitete skupnosti, ki je sredi Amerike ohranila svojo vero in jezik (Skubitz Joe; Skubitz 1971, 24).

Zgodba Philipa Edwarda Ruppeja je še ena ki nas popelje od majhne slovenske rudarske naselbine na skrajnem severu ZDA do prestolnice v Washingtonu. Rojen je bil leta 1926 v Lauriumu v bližini takrat pomembne slovenske rudarske naselbine v Calumetu na zgornjem michiganskem polotoku. Po končani srednji šoli je nadaljeval študij v okviru vojaško-izobraževalnega programa mornarice ZDA na Central Michigan University in University of Michigan – preden je diplomiral na prestižnem Yalu leta 1948. Med korejsko vojno je deloval kot mornariški poročnik, nato pa je postal pomemben lokalni bankir, preden je bil izvoljen v kongres. Leta 1966 je bil izvoljen v kongres kot republikanski kongresnik iz Michigana in tam deloval vse od leta 1967 do 1979. Ruppe ni pozabil na svojo slovensko identiteto: tudi on je prispeval prisrčno posvetilo v knjižici ob odprtju slovenske kapele v Washingtonu, kjer je izrazil ponos nad svojimi koreninami – da »slovenski narod in kultura ostajata trajno vgrajeni v to cerkev« (Ruppe 1971, 22; Ruppe).

Ray Kogovsek se je povzpел do kongresa iz relativno majhnega, a za slovenske Američane zgodovinsko in kulturno zelo pomembnega mesta Pueblo v ameriški zvezni državi Kolorado. V Pueblu je še danes ena najmočnejših slovenskih naselbin na zahodu ZDA, z aktivnimi bratskimi organizacijami in kulturnimi društvi. V začetku 20. stoletja je bil Pueblo eno od glavnih središč priseljevanja iz Evrope: Slovenci, Hrvati, Italijani in Nemci so prihajali delat v jeklarne, rudnike in na železnico. Odraščanje v večjezičnem in delavskem okolju mu je dalo občutek odgovornosti do ljudi in skupnosti, ki ga je nosil tudi v politiko. Po diplomi je deloval kot okrajni uradnik, nato pa je hitro preskočil v politiko: najprej v državni predstavniški dom (1969–1971), potem v državni senat (1971–1978), kjer je bil vodja demokratske manjšine. Leta 1978 je bil izvoljen v ameriški kongres in tam deloval tri mandate do konca leta 1984.

Med svojim kongresnim mandatom je imel pomembno vlogo pri ustvarjanju priznane Anasazi National Conservation Area: leta 1979 je s svojim predlogom začel varovanje obsežnega območja kulturno-arheološkega pomena iz obdobja Anasazije. Prav iz tega razloga je kasneje postal prejemnik prestižne nagrade »Aspinall Water Leader of the Year« za dolgoletne zasluge na področju upravljanja voda. Po odhodu iz kongresa je nadaljeval kot svetovalec

za vodne vire in tudi za indijanska ljudstva. Bil je tudi častni konzul Republike Slovenije v Koloradu in dejaven član Zapadne slovanske zveze (Klemenčič 2011, 280–281).

Paul Anthony Gosar, kongresnik slovenskega rodu, je bil rojen leta 1957 v Rock Springsu, mestu v Wyomingu z močno rudarsko in priseljsko tradicijo. Njegovi stari starši po očetovi strani so bili Slovenci, po materini pa Baski, kar ga postavlja v zanimiv kulturni preplet ameriškega zahoda. Gosar je po izobrazbi zobozdravnik, najprej je diplomiral iz naravoslovja, nato pa iz dentalne medicine na Creighton University v Nebraski. Leta 2010 je bil kot republikanec prvič izvoljen v ameriški kongres, kjer zastopa Arizono, in na tej funkciji ostaja še danes. Njegova politična pot je razmeroma pestra in pogosto kontroverzna. Leta 2020 je bil med najbolj izrazitimi podporniki teorij o domnevno ukradenih predsedniških volitvah, kar je naletelo na številne kritike. A njegov odnos do slovenske dediščine je ostal pozitiven in viden. Leta 2019 mu je predsednik Borut Pahor vročil Zlati red za zasluge za njegov prispevek k krepitvi odnosov med Slovenijo in ZDA. V obrazložitvi je bilo posebej poudarjeno, da ponosno omenja svoje slovenske korenine v javnih nastopih, sodeluje z slovenskim veleposlaništvom v Washingtonu in je bil eden ključnih akterjev pri ustanovitvi skupine prijateljstva s Slovenijo v ameriškem kongresu, kjer je prevzel vlogo sopredsedujočega (Klemenčič 2020, 199).

Frank John Lausche je bil eden najbolj znanih slovenskih Američanov v ameriški politiki, in to že v času, ko se še ni govorilo o t. i. etničnem lobiju, ampak je šlo za ljudi, ki so svojo pot orali brez mreže in brez glasnih podpornih skupin. Rojen je bil leta 1895 v Clevelandu, v središču tedaj zelo dejavne slovenske skupnosti. Med prvo svetovno vojno je služil kot poročnik v ameriški vojski, nato pa končal pravo na John Marshall Law School v Clevelandu in se podal v pravniško kariero. Hitro se je povzpел po sodniških lestvicah, bil je okrajni sodnik, nato višji sodnik pritožbenega sodišča. Leta 1941 je postal župan Clevelanda, in to v času, ko so ZDA stopile v drugo svetovno vojno. Od tam se je podal še višje: med letoma 1947 in 1949 ter letoma 1951 do 1957 je bil guverner Ohia, nato pa zvezni senator od 1957 do 1969. Čeprav demokrat, je bil znan po svojih konzervativnejših stališčih, kar ga je na koncu tudi stalo nominacije znotraj stranke leta 1968. Lausche je bil izredno ponosen na svoje slovensko poreklo.

Na volilnih shodih v Clevelandu je pogosto nagovarjal množice v slovenščini, kar ni bilo samo redko, ampak tudi izjemno učinkovito pri povezovanju s skupnostjo. Njegove volilne uspehe so redno slavili v slovenskih izseljenskih časopisih, še posebej v Ameriški domovini (Klemenčič 1995).

Kot guverner se je udeleževal slovenskih prireditev. Na eni izmed njih je v slovenščini izrekel vzpodbudne besede: »Kadar si sam, ko misliš, da si od vseh zapuščen, takrat se spomniš pesmi, ki ti jih je pela mati ob zibelci. Slovensko pesem slišiš in ti odleže. Na tujem ste in Amerika želi, da postanete

dobri Amerikanci, in tisti, ki pesem ljubi, ki rad poje, bo dober Amerikanec in dober Slovenec.« Ob tem je pisatelj Karel Mauser v *Ameriški Domovini* zapisal:

Poleg nastopa pevskega zbora Korotana je zlasti govor gospoda guvernerja Lovšeta napravil nedeljsko Ligino prireditve zares veliko. To so bile besede človeka, ki je tu v Ameriki rojen in se je slovenščine naučil ob materi. Če bi bil na tej prireditvi samo govor g. guvernerja Lovšeta in nič drugega, so vsi, ki so bili na prireditvi, veliko našli. To so bile besede, ki bi jih slovenski živelj v Ameriki lahko vklesal v kamen. Da bi vsaj ta nekoč pričal, da so bili ljudje, ki so do dna razumeli, da je dvoje, kar nam je braniti na tujem: vero in jezik. Oboje! (Carantanus 1952; Mauser 1952).

Po koncu politične kariere je ostal dejaven, sodeloval je zlasti s Cirilom Žebotom, znanim protikomunističnim politikom v ZDA, ki se je zavzemal za slovensko samostojnost. Skupaj sta se zavzemala za izgradnjo slovenske kapele v Nacionalnem svetišču v Washingtonu, ki danes velja za eno najmočnejših simbolov prisotnosti Slovencev v ameriškem javnem prostoru. Lausche je bil tudi glasen zagovornik izpolnjevanja 7. člena ADP, ki je zagotavljal pravice slovenski manjšini na avstrijskem Koroškem, kar kaže, da se njegova politična zavzetost ni končala z njegovim mandatom, temveč je prešla v simbolno, kulturno in narodnopolitično delo. Bil je tudi predlagatelj zakona, ki je vse do začetka devetdesetih let 20. stoletja zagotovil slovenske oddaje na radijski postaji Glas Amerike (Klemenčič 1995, 296–297, 336–340; Grafenauer 2009a, 83–103; Odenkirk 2005; Gobetz 1985).

George Voinovich (1936–2016) je še ena od osrednjih figur ameriške politike iz vrst slovenskih izseljencev. Tudi on se je rodil v Clevelandu, vendar je izviral iz etnično mešane družine, njegova mati je bila Slovenka, oče pa Srb. Ravno ta kombinacija mu je dala razumevanje za kompleksnost balkanskega prostora, kar se je pozneje odražalo tudi v njegovem političnem delovanju. Po diplomi iz prava na Ohio State University (1958) je že kot mlad pravnik stopil v javno službo, leta 1963 je postal pomočnik državnega tožilca Ohia. Od tam je hitro napredoval: bil je član ohajskega predstavniškega doma, pomočnik guvernerja in nato izvoljen za župana Clevelanda (1979–1989). Cleveland mu je uspelo rešiti pred finančnim zlomom in obnoviti zaupanje med skupnostmi.

Leta 1991 je postal guverner Ohia in funkcijo opravljal dva mandata, nato pa je postal še senator ZDA od 1999 do 2011. Bil je znan kot zmeren republikanec, ki je dajal prednost dialogu in reševanju konkretnih težav pred ideološkimi boji. V Senatu je imel velik ugled tudi zaradi svojega dela na področju upravne reforme, fiskalne odgovornosti in zunanje politike. Tudi Voinovich je bil zelo dejaven podpornik slovenske osamosvojitve leta 1991. Kot guverner je pisal predsedniku Georgeu H. W. Bushu in pozval k priznanju Slovenije. Kasneje je kot senator kritiziral bombardiranje Srbije s strani

NATA leta 1999, pri čemer je pozval k večji preudarnosti in diplomatski poti. Med razpravo v senatu o resoluciji Johna McCaina o podpori bombardiranja Srbije je senator Voinovich, čeprav iz iste republikanske stranke, jasno nasprotoval tej resoluciji. Kasneje je izpostavil, da prevelika samozavest vodi v nepremišljeno vojno, ki lahko dolgoročno uniči dobrobit ZDA in povzroči nestabilnost v Evropi. George Voinovich je kot zmeren konservativec verjel v moč Amerike, a hkrati tudi v moč premisleka. Opozarjal je, da mora ameriško zunanjo politiko voditi razum, ne ponos, še posebej v kriznih trenutkih (Klemenčič et al. 2020, 372–373; The New York Times 2016).

Tom Harkin je še en izmed vidnih ameriških politikov slovenskega rodu, ki je pomembno zaznamoval ameriški politični prostor, in to kar štiri desetletja. Rodil se je leta 1939 v Cummingu v Iowi, njegovo slovensko poreklo pa prihaja po materi, ki je bila slovenska Američanka. Po diplomu iz političnih ved na Iowa State University leta 1962 je služil v ameriški mornarici vse do leta 1974. Vmes je uspešno zaključil tudi študij prava na Catholic University of America v Washingtonu, D.C. V politiko je vstopil leta 1974, ko je bil kot demokrat izvoljen v predstavniški dom, nato pa se je leta 1984 prebil v ameriški senat, kjer je vztrajal 30 let – vse do upokojitve leta 2015. Bil je eden najbolj aktivnih in prepoznavnih senatorjev svoje generacije. Vodil je pomembne odbore, med njimi Odbor za zdravje, izobraževanje, delo in pokojnine ter Odbor za kmetijstvo, prehrano in gozdarstvo. Harkin pa ni pozabil na svoje korenine – Slovenijo je prvič obiskal leta 1977 in se je pozneje vanjo še večkrat vračal. O svojih slovenskih prednikih je govoril z velikim ponosom, kar ga povezuje z drugimi ameriškimi politiki slovenskega rodu, ki so svojo identiteto živeli kot vrednoto, ne zgolj kot statistiko v biografiji (Harkin Tom).

Amy Klobuchar je ena najvidnejših ameriških senatork današnjega časa. Je slovenskih korenin, kar javno izpostavlja z veliko ponosa. Rodila se je leta 1960 v Plymouthu, v zvezni državi Minnesota. Njena povezanost s Slovenijo izhaja predvsem po očetu, Jim Klobuchar je bil znani športni novinar pri časopisu Star Tribune, pa tudi pisatelj, ki je v svojih knjigah pogosto pisal o svojih slovenskih prednikih in vrednotah, ki jih je podedoval. To zavest je prenesel tudi na svojo hčer, skupaj sta celo prekolesarila Slovenijo, kar je v svojih spominih večkrat omenila kot posebno osebno izkušnjo. Po diplomu na Yalu (1982) je doktorirala iz prava na University of Chicago (1985) in se podala v odvetniške vode. Med letoma 1999 in 2006 je bila okrožna tožilka v mestu Minneapolis, nato pa je bila izvoljena v ameriški senat kot demokratka, kjer že od leta 2007 zastopa Minnesota. V senatu se je Klobuchar uveljavila kot pragmatična in vztrajna zakonodajalka. Bila je predsednica Odbora za pravila in upravo, od leta 2025 pa vodi Demokratski politični in usmerjevalni odbor, kar je pomembna vodstvena funkcija znotraj stranke. Zavzema se za reforme na področju zdravstva, pravosodja, oboroženih sil in vladnega delovanja. Leta 2020 se je potegovala za demokratsko predsedniško nominacijo, a se je pred

volitvami umaknila in podprla Joeja Bidna. Amy Klobuchar ni pozabila svojih slovenskih korenin, Slovenijo je večkrat obiskala, v intervjujih pa poudarjala, da je bila to zanjo dežela zgodb, družinskih spominov in vrednot, ki jih je želela prenesti naprej (Klemenčič et al. 2020, 211–215; Klobuchar 2015; 2023; Klobuchar Amy).

11 Izbrani primeri politične participacije koroških Slovencev

Politična participacija koroških Slovencev v zadnjih desetletjih razkriva izjemno raznolikost osebnih pristopov, organizacijskih poti in strategij povezovanja. Posamezne biografske zgodbe vodilnih predstavnikov narodne skupnosti najbolj pokažejo, kako se tradicija manjšinskega delovanja prepleta s sodobnimi izzivi dvojezičnosti, politične reprezentacije in čezmejnega sodelovanja. Skupna jim je tako zavezanost k ohranjanju slovenskega jezika in kulture kot tudi k iskanju dialoga z večinskim narodom na Koroškem. Z analizo njihovih političnih poti in razmišljanj lahko bolje razumemo razvoj manjšinskega položaja po drugi svetovni vojni in mehanizme, ki so omogočili vidnost Slovencev v avstrijskem političnem prostoru. V nadaljevanju so prikazani trije izstopajoči primeri, ki ponazarjajo ključna prizadevanja, uspehe in dileme koroških Slovencev v manjšinski politiki.

Bernard Sadovnik (rojen leta 1964) je bil 24 let občinski odbornik oziroma podžupan EL v Globasnici. Marca 2015 je na ravni lokalne politike zabeležil velik uspeh – bil je izvoljen za župana domače občine Globasnica. To mu je uspelo ponoviti tudi na naslednjih volitvah 2021. Skoraj deset let je bil poslovodeči tajnik deželne EL. Od leta 2003 naprej je predsednik tretje in najmlajše slovenske politične organizacije na Koroškem – SKS. Prav tako je član Sosveta pri Uradu zveznega kanclerja, član sveta za Slovence v zamejstvu pri predsedniku Vlade Republike Slovenije in predsednik uprave Alpsko-jadranskega centra za čezmejno sodelovanje. Obenem pa je bil tudi član Konsenzne skupine na Koroškem. Dolga leta je bil predsednik slovenskega kulturnega društva v Globasnici in je pobudnik ter projektni vodja Botrstva večjezičnosti. Sadovnik je kot razloge za uspeh na lokalnih volitvah 2021 omenil predvsem »delo na terenu [...], potrebno je ponuditi roko vsakemu volivcu [...]«. Kot vzrok za samostojno politično dejavnost slovenske narodne skupnosti v preteklosti izpostavi proti Slovencem usmerjen »tristrankarski pakt«, ki je bil sklenjen leta 1971, na zvezni ravni predstavlja pa nadaljevanje protislovenske koroške politike še iz časov monarhije. V novejšem času je razloge za politične uspeh posebej poudaril »odprtost Enotne liste tudi za glasove nemško govorečih volivcev, dober delovni tim in krepitev sožitja v deželi«. Na občinski upravi v Globasnici se uporablja tudi slovenski jezik, »delujejo dvojezično, ne samo pred volitvami«. Za »občinske zadeve je potrebno uporabo slovenskega jezika

prej najaviti [...],« sicer pa da ni protestov proti uporabi slovenščine. Poudari težavnost uporabe slovenskega jezika v uradovanju, saj je »danes težje uveljavljati slovenščino, ker je nemški vpliv velik in vsak koroški Slovenec oziroma občinski odbornik ne obvlada knjižne slovenščine za potrebe uradnega poslovanja [...].« Sadovnik poudari potrebo po še tesnejšem čezmejnem sodelovanju in povezanosti s Slovenijo. Meni, »da je uspeh politike, ki jo zagovarja tudi to, da je v ljudskih šolah in vrtcih v občini 100 % prijavljenost k dvojezičnemu pouku [...].« Sicer je stopnja znanja slovenščine otrok nizka. Ker ni bilo prenosa znanja slovenskega jezika oziroma narečja, se danes večina otrok spet uči slovenščino ob vpisu v jasli, vrtec, šolo, kot tuji jezik. Glavni cilj pri delovanju krovne politične organizacije SKS je Sadovniku krepitev slovenskega jezika in slovenske besede ter dialoga in sodelovanja z večinskim narodom na Koroškem. Še posebno pa želi krepiti »trdno vez med Slovenci, ki živijo doma in po svetu in tako koristiti človeške vire v prid slovenski narodni skupnosti«. Ocenjuje, da so vse tri krovne politične organizacije slovenske manjšine enotnega mnenja pri »98 % zahtev« (Intervju Bernard Sadovnik).

Karel Smolle (rojen leta 1944) se je v aktivno delo za priznanje manjšinskih pravic koroškim Slovencem vključil že v času svojega šolanja na gimnaziji na Plešivcu, kjer so imeli močno slovensko dijaško skupino, ki je izdajala časopis Kres. Ko je prišel na Slovensko gimnazijo, kjer dijaške organizacije ni bilo, je bil med soustanovitelji Koroške dijaške zveze. Od leta 1986 do 1990 je bil Karl Smolle državnozborski poslanec, izvoljen na listi zelenih, nato pa še v letih 1998 in 1999 na listi liberalcev. Smolle je dobršen del svojih govorov v parlamentu posvetil odprtim vprašanjem slovenske manjšine. Smolle je od oktobra 1990 dalje vodil Urad Republike Slovenije na Dunaju. Ta Urad je bil nekakšno »okno v svet« in je imel ključno vlogo pri seznanjanju mednarodne javnosti s slovenskimi osamosvojitvenimi načrti in slovensko politiko. Po uspešni osamosvojitvi Slovenije in imenovanju poklicne slovenske veleposlanice na Dunaju je Smolle leta 1992 postal častni konzul Republike Slovenije v avstrijski deželi Koroški. V nadaljnji karieri je bil v letih 1998–1999 spet avstrijski poslanec, takrat na listi Liberalnega foruma, ki je sodeloval z EL, zbirno stranko slovenske narodne skupnosti na Koroškem, ter predsednik NSKS (Klemenčič, Klemenčič, 2010, 440–458). Po letu 1991 je ostal Smolle premočrten glede delovanja v korist narodne skupnosti in čezmejnega sodelovanja nasploh. V intervjuju leta 2022 je menil, »da bi Slovenija morala notificirati svoje nasledstvo v ADP, [...] zahtevati bi morala pooblastilo držav naslednic SFRJ [Socialistične federativne republike Jugoslavije] za vključitev Slovenije v ADP«. Ob tem je izpostavil prepričanje, da notifikacijsko pismo Slovenije v Moskvo ne bi moglo škodovati koroškim Slovencem. Smolle se je kot parlamentarec zavzemal tudi za spremembe manjšinskega šolstva za koroške Slovence. Prizadeval si je tudi za pogoj dvojezičnosti glede ravnateljev na dvojezičnih ljudskih šolah, za slovenski spored na radiu ORF in za povečanje

dotacij koroškim Slovincem s strani zvezne vlade. Ustanovil je Center avstrijskih narodnosti, ki je v letu 2022 pripravil osnutek novele Zakona o narodnih skupnostih, ki pa ga v prejšnjem mandatu vlada Republike Avstrije, kljub temu, da je bila to koalicijska obljuba, ni sprejela. Smolle je odločno kritiziral delovanje Konsenzne skupine in Memorandum iz leta 2011 (Memorandum 2011), saj ta »ne prinaša izpolnitve določil 7. člena Avstrijske državne pogodbe« (Intervju Karel Smolle).

Marjan Sturm (rojen leta 1951) je dolgoletni manjšinski politik, nekdanji dolgoletni predsednik ene izmed treh krovnih političnih organizacij koroških Slovencev, ZSO, pobudnik dialoga z nekdanjim »sovražnikom« Kärntner Heimatdienstom, član konsenzne skupine, ki je dobila številne pomembne nagrade v Avstriji, Evropski uniji in tudi v Sloveniji. Bil je vezni člen za sprejetje Memoranduma iz leta 2011, ki je naslovil dolgoletno konfliktno vprašanje dvojezičnih krajevnih napisov itd. Je eden izmed pobudnikov projekta oziroma programa Mirovna regija Alpe-Jadran, ki je daljnosežen projekt nekaterih institucij, univerz in posameznikov v tej regiji. Zanj je zelo pomembno izhodišče vedenje, da je Avstrija v preteklosti ovirala delovanje koroških Slovencev. Meni, da je treba na občinski ravni delovati povezovalno, saj je na zvezni ravni težje delovati. Njegovo stališče je, da manjšina »ne bo preživela samo s paragrafi, ampak tudi s sodelovanjem«. Nadaljuje, da »včasih v 70. letih ni mogel iti niti v gostilno, ker mu je bilo kot mazaču tabel prepovedano. Menim, da je bila pot dialoga uspešna, pripadniki manjšine si sedaj več upajo ...«. Na vprašanje, ali je zadovoljen s tem, kar so dosegli s konsenzom, je odgovoril: »Mislim, da je več pozitivnih kot negativnih stvari ...«. Po njegovem je orodje dialoga pot naprej. Nacionalizem ni prava pot. »Ljudem moramo pokazati, da je dvojezičnost tudi njihova (avstrijska) ...«. Izpostavi, da je treba doseči celovito dvojezično šolstvo, podobno tistemu, ki je veljalo že v obdobju med letoma 1945 in 1958. Meni, da je šolsko vprašanje ključno, pomembna je tudi kultura in uveljavljanje jezika v javnem življenju. Politično participacijo koroških Slovencev vidi kot vključujočo, kot integracijo v večinske stranke. Volivci levega ideološkega pola naj bi delovali znotraj Socialdemokratske stranke Avstrije. Meni, da je predvsem treba biti odprt za različne ideje, tudi na lokalni ravni. EL mora biti vključujoča politična stranka, saj kot uspešnost takšne politike omeni Bernarda Sadovnika in Franca Jožefa Smrtnika. Našeteje uspehe koroških Slovencev pri integraciji v stranke večinskega naroda v zadnjem času (Ana Blatnik, Olga Voglauer), ki pomenijo uspeh za narodno skupnost. Memorandum iz leta 2011 je po njegovem uspeh. Mesece in mesece pogajanj je trajalo, odprtostna klavzula je podala možnost, da se lahko postavijo dodatne table. Do sedaj je bilo na območjih, kjer na avstrijskem Koroškem živi slovenska manjšina, postavljenih okoli 30 dodatnih dvojezičnih krajevnih tabel (Intervju Marjan Sturm).

Slovenci v Avstriji so bili zlasti od sredine sedemdesetih let 20. stoletja aktivni v političnem življenju na vseh ravneh, zato je bilo – večinoma na listah večinskih strank – izvoljenih večje število županov občin na dvojezičnem območju Koroške iz manjšinskih vrst. Kljub temu, da ne obstajajo mehanizmi, ki bi zagotavljali izvolitev predstavnikov slovenske manjšine, so bili Slovenci izvoljeni v koroški deželni zbor in avstrijski zvezni parlament (Klemenčič & Klemenčič 2010; Jesih 2007).

12 Zaključek

Primerjalna analiza politične participacije koroških Slovencev in slovenskih Američanov razkrije dve na videz zelo različni, a v nekaterih ključnih elementih sorodni zgodbi o etničnem delovanju v demokratičnih okoljih. Obe skupnosti svojo politično prisotnost gradita na identiteti, zgodovinskem spominu, povezanosti s Slovenijo ter zmožnosti organiziranja, vendar se to odvija v povsem različnih političnih in pravnih okvirih. Koroški Slovenci delujejo kot avtohtona manjšina s formalno večinoma zagotovljenimi, a ne vedno uresničeni pravicami, medtem ko slovenski Američani zastopajo tipično priseljenko skupnost, ki politični vpliv gradi predvsem prek integracije v večinski sistem in močnih etničnih organizacij, brez pravnega manjšinskega statusa.

Pri koroških Slovencih se politična participacija prepleta s prizadevanji za ohranitev jezika, dvojezičnega šolstva in javne rabe slovenščine. Njihova posebnost je tesna povezanost političnega delovanja z mednarodnopravnimi dokumenti, zlasti s 7. členom Avstrijske državne pogodbe. Biografski primeri, kot so Bernard Sadovnik, Karel Smolle in Marjan Sturm, kažejo, kako se manjšinska politika giblje med tremi temeljnimi procesi: bojem za uresničitev pravic, dialogom in integracijo v politične stranke večinskega naroda ter ohranjanjem notranje enotnosti. Kljub temu ostajajo težave: omejena uporaba slovenščine v uradnih postopkih, zmanjševanje jezikovne kompetence mladih, močna asimilacijska dinamika ter dejstvo, da dvojezični režim v praksi pokriva le del območja avtohtone poselitve.

Slika slovenskih Američanov je drugačna. Ker ne gre za avtohtono manjšino, nima njihov politični položaj pravno določene zaščite. Njihova politična moč izhaja iz državljanstva, volilne teže v lokalnih okoljih in sposobnosti etničnega organiziranja, ki ga utelešajo bratske podporne organizacije, župnije in narodni domovi. Politična participacija se izraža predvsem skozi integracijo v dve glavni ameriški stranki, kar dokazuje tudi impresiven niz politikov slovenskega rodu – od Franka Lauscheta, Johna Blatnika in Jamesa Oberstarja do Amy Klobuchar in Paula Gosarja. Etnična identiteta se tu največkrat aktivira ob ključnih zgodovinskih trenutkih (npr. podpora pri

osamosvojitvi Slovenije) ali ob simbolnih projektih, kot je izgradnja slovenske kapele v Washingtonu, ter kot del ameriškega razumevanja multikulturalnosti.

Primerjava obeh skupin pokaže več pomembnih vzporednic. Prvič, politična participacija je v obeh primerih mogoča in učinkovita predvsem tam, kjer obstaja močna organizacijska infrastruktura – pri koroških Slovencih v obliki krovnih političnih in kulturnih organizacij ter stranke Enotna lista, pri slovenskih Američanih pa v obliki bratskih organizacij, etničnih župnij, narodnih domov in medijev. Drugič, v obeh skupnostih odločilen vpliv nosijo posamezniki, ki znajo prepletati lokalno, nacionalno in transnacionalno raven delovanja. Tretjič, jezik, simboli in spomin igrajo pomembno povezovalno vlogo – od dvojezičnih tabel do etničnih političnih govorov v ZDA.

A ob teh podobnostih so razlike ključnega pomena. Koroški Slovenci svojo politično participacijo uresničujejo kot skupnost, katere obstoj je neposredno odvisen od dostopa do pravic, ozemlja, jezika in institucionalne enakopravnosti. Njihov politični boj je boj za preživetje identitete »doma«, ki ni samoumevna. Pri slovenskih Američanih pa identiteta obstaja predvsem kot kulturna in simbolna kategorija, ki je od politične participacije bolj neodvisna, saj njihovo politično delovanje ni instrument za zaščito pravic kot manjšine, temveč izraz vključevanja v širšo ameriško demokracijo. Posledično lahko slovenski Američani dosežejo visoke politične položaje, tudi če se je jezikovna identiteta v generacijah izgubila.

Kritičen pogled pokaže, da politična participacija ne zadošča sama po sebi. Pri koroških Slovencih ostaja osrednja dilema razkorak med formalnimi pravicami in dejansko prakso ter vprašanje dolgoročne vitalnosti jezika. Pri slovenskih Američanih pa ostaja izziv, da tudi visoka politična zastopanost ne more preprečiti postopne jezikovne in etnične asimilacije, ki je v priseljenem kontekstu skoraj neizogibna. V obeh primerih zato dolgoročna prihodnost ni odvisna zgolj od politične prisotnosti, temveč od celovite kombinacije političnega, kulturnega, jezikovnega in medgeneracijskega delovanja.

Sklenemo lahko, da politična participacija obeh obravnavanih skupnosti razkriva različna obraza istega vprašanja: kako ohraniti identiteto, prispevati k skupnemu dobremu in hkrati ostati del širšega političnega prostora. Koroški Slovenci to počnejo kot manjšina, vpeta v evropske pravne okvire, slovenski Američani pa kot diaspora, vpeta v pluralno ameriško družbo. Obe skupnosti s svojimi zgodbami dopolnjujeta razumevanje sodobnih oblik politične participacije ter potrjujejo, da je povezovanje med lokalnim delovanjem in nadnacionalnimi identitetami ena od osrednjih značilnosti današnjega sveta.

Literatura in viri

- Andrejka, R., 1949. Poljanec, Vinko (1876–1938). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi447217/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 26. 9. 2025).
- Antolović, M. & Geiger, V., 2013. Kraft, Stefan. *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024)*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025, <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kraft-stefan> (dostop 14. 8. 2025).
- Bamberger-Stemmann, S., 2000. *Der Europäische Nationalitätenkongreß 1925 bis 1938: nationale Minderheiten zwischen Lobbyistentum und Großmachtinteressen*. Herder-Institut, Marburg.
- Blatnik, J., 1971. *Slovenian Chapel Dedication. August 15 1971*. Slovenian Chapel Dedication Committee, Washington D.C.
- Carantanus, 1952. Clelandsko pismo. *Naš tednik*, 3. 7. 1952, 3.
- Delanty, G. & Kumar, K. (ur.) 2006. *The SAGE handbook of nations and nationalism*. Thousand Oaks, London, Sage, New Delhi.
- Die Kärntner Konsensgruppe, 2020. *Eine Erfolgsgeschichte. Dokumentation. Kärnten neu gestalten. Die Dialog-und Versöhnungsarbeit der Konsensgruppe ab 2005*. Drava, Klagenfurt/Celovec.
- Dolgan, M. (ur.), 2009. *Vinko Poljanec. Literarno-publicistični zbornik*. Mohorjeva, Celovec-Ljubljana-Dunaj.
- Filipič, H., 2018. Anmerkungen zum Konflikt innerhalb der Kärntner slowenischen politischen Elite nach dem Zweiten Weltkrieg. V P. Wiesflecker & J. Kopeinig (ur.), *Eliten in Kärnten*. Mohorjeva, Celovec, 141–161.
- FUEN – Federal Union of European Nationalities, 2018. Minority Safepack Initiative, <https://minority-safepack.eu/> (dostop 15. 8. 2025).
- Galántai, J., 1992. *Trianon and the protection of minorities*. Corvina, Budapest.
- Gobetz, E. G., 1985. *Ohio's Lincoln Frank J. Lausche*. Slovenian Research Center of America, Willoughby Hills.
- Grafenauer, D., 2009a. Carinthian Slovenes' clubs and the contacts between Carinthian Slovenes and Slovene-American politicians. V M. Klemenčič & M. N Harris (ur.) *European migrants, diasporas and indigenous ethnic minorities*. Europe and the Wider World 4. Edizioni Plus, Pisa, 83–103.
- Grafenauer, D., 2009b. Tischlerjevi stiki s Klubom koroških Slovencev v Ljubljani. V H. Filipič, M. Gruškovnjak, M. Kuchling, M. Piko-Rustia, N. Tolmajer, M. Vrbinc, J. Wakounig & J. Zerzer (ur.) *Simpozij o dr. Jošku Tischlerju. Zbornik predavanj in prispevkov*. Mohorjeva, Celovec Ljubljana-Dunaj, 168–169.
- Grafenauer, D., 2009c. *Življenje in delo Julija Felaherja in koroški Slovenci: doktorska disertacija*. Univerza v Mariboru, Maribor, 25–28.
- Grafenauer, D., 2010a. Die Slowenen im vereinten Europa: historische Erfahrungen und Entwicklungschancen der slowenischen Volksgruppen = Slovenstvo v zedinjeni Evropi: zgodovinske izkušnje in razvojne možnosti slovenskih narodnih skupnosti. V P. Karpf, S. Frenzl & M.J. Ogris (ur.) *Sind wir alle Europäer oder ist*

- noch Platz für Volksgruppen?.* *Kärnten Dokumentation*, Bd. 26. Volksgruppenbüro, Klagenfurt am Wörthersee, 24–39; 40–53.
- Grafenauer, D., 2010b. Koroški Slovenci - begunci in njihova družbena integracija v osrednji Sloveniji. V P. Štih & B. Balkovec (ur.) *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Zbirka Zgodovinskega časopisa 39. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 474–487.
- Grafenauer, D., 2010c. Oris politične organiziranosti koroških Slovencev: koroški Slovenci ob koncu jubilejnega leta 1920–1945–1955–2010. *Novi razgledi* 2 (17/18), 7–9.
- Grafenauer, D., 2020. Projekt Mirovna regija Alpe-Jadran (MRAJ) - model, kako preseči zgodovinske travme ter ideološke in politične razlike?. V M. Medvešek & S. Novak-Lukanović (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi II*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 347–372.
- Grafenauer, D. & Jesih, B. (ur.), 2020. *Avstrijska državna pogodba in slovenska narodna skupnost v Avstriji*. Ethnicity 16. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Harkin Tom, n. d., Biographical Directory of US Congress <https://bioguide.congress.gov/search/bio/H000206> (dostop 1. 10. 2025).
- Hazemali, D., 2024. *Slovenski Američani, Združene države Amerike in prva svetovna vojna: doktorska disertacija*. Univerza v Mariboru, Maribor.
- Hazemali, D., Herle, D., Plejič, Ž. & Klemenčič, M. 2025. Slovenska kapela v Washingtonu D. C.: Zgodovina nastanka in njen kulturni, politični in verski pomen za Slovence in slovensko-ameriško skupnost, *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 79 (3-4), 408–438.
- Herle, D., Hazemali, D., Valentan, S. & Klemenčič, M. 2025. Pregled zgodovine, poskus ukinitve in ponovno rojstvo slovensko-ameriške župnije Sv. Jožefa v Jolietu v zvezni državi Illinois. *Edinost in dialog. Revija za ekumensko teologijo in medreligijski dialog* 80 (1), 189–215.
- Intervju Bernard Sadovnik, Celovec, 8. 11. 2021.
- Intervju Karel Smolle, Bistrica v Rožu, 26. 4. 2022.
- Intervju Marjan Sturm, Celovec, 26. 4. 2022.
- Intervju Franc-Jožef Smrtnik, Celovec, 24. 1. 2024.
- Inzko, V., 1989. Politična in ideološka diferenciacija med koroškimi Slovenci (1945–1949). V J. Wakounig (ur.) *Zvest domu, narodu in Bogu. 40 let Narodnega sveta koroških Slovencev, 10 let smrti dr. Joška Tischlerja*. Narodni svet koroških Slovencev, Celovec, 40–41.
- Jesih, B., 2007. *Med narodom in politiko. Politična participacija koroških Slovencev*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Drava, Ljubljana, Celovec, 92–93.
- Junghann, O., 1931. *Die nationale Minderheit*. Zentral-Verlag, Berlin, 29–48.
- Karner, S., Sima, V. & Stergar, J., 2005. Wer war wer? Slowenen in Kärnten-Deutschkärntner in Slowenien. V S. Karner, S. Karner & A. Moritsch (ur.) *Kärnten und die nationale Frage, Band 1: Aussiedlung-Verschleppung-nationaler Kampf*. Hermagoras/Mohorjeva, Klagenfurt/Celovec, Laibach/Ljubljana, Wien/Dunaj, 307, 310.
- Klemenčič, M., 1987. *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji: naseljevanje, zemljepisna*

- razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne*. Obzorja, Maribor.
- Klemenčič, M., 1991. Slovenski izseljenski tisk. *Znanstvena revija. Humanistika=Humanitie* 3 (2), 299–317.
- Klemenčič, M., 1995. *Slovenes of Cleveland: the creation of a new nation and a new world community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba & Scientific Institute of the Faculty of Arts, Seidl's set of books 14. Novo mesto, Ljubljana.
- Klemenčič, M., 1996a. Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev. *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 50 (3), 391–409.
- Klemenčič, M., 1996b. Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev. *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 50 (4), 573–583.
- Klemenčič, M., 1999. *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija*. Mohorjeva založba, Celovec, Ljubljana, Dunaj.
- Klemenčič, M., 2007. Migrations in history. V A. K. Isaacs (ur.) *Immigration and emigration in historical perspective*. Migration 1. Edizioni Plus, Pisa, 28–54.
- Klemenčič, M., 2009. Slovenes beyond Slovenia in Europe and overseas. V M. Klemenčič & M. N. Harris (ur.) *European migrants, diasporas and indigenous ethnic minorities*. Europe and the Wider World 4. Edizioni Plus, Pisa, 55–81.
- Klemenčič, M. & Klemenčič, V., 2010. *Die Kärntner Slowenen und die Zweite Republik: zwischen Assimilierungsdruck und dem Einsatz für die Umsetzung der Minderheitenrechte*. Mohorjeva/Hermagoras. Celovec, Ljubljana, Dunaj.
- Klemenčič, M., 2011. *Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*. Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Inštitut za narodnostna vprašanja, Mednarodna knjižna zbirka Zora, 79 & Ethnicity 13. Maribor, Ljubljana.
- Klemenčič, M., 2013. Slovenes and Slovene Americans, 1940-present. V E. R. Barkan (ur.) *Immigrants in American history: arrival, adaptation, and integration*. Vol. 3. ABC-CLIO, Santa Barbara; Denver; Oxford, 1275–1284.
- Klemenčič, M., 2015. Slovene national homes in the U.S.A. *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije* 15 (1), 29–54.
- Klemenčič, M., 2017. Vloga pripadnikov slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah in slovenskih izseljencev v osamosvajanju Slovenije. *Annales. Series historia et sociologia* 27 (4), Koper, 731–742.
- Klemenčič, M., Mrdenović, M. & Šeruga, T. 2020. *Politična participacija slovenskih etničnih skupnosti v ZDA: študija primerov Clevelanda, Ohio in Elyja, Minnesota*. Mednarodna knjižna zbirka Zora 140, Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, Maribor, Bielsko Biala, Lawrence (Kansas), Praha.
- Klemenčič, M. & Mrdenović, M., 2021. Ameriška politika priseljevanja do leta 1945 in slovenski izseljenci. V A. Kalc (ur.) *Nadzor migracij na Slovenskem od liberalizma do socializma*. Zbirka Migracije 31, Založba ZRC, Ljubljana, 85–114.

- Klemenčič, M. & Šeruga, T., 2019. *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Elyju, Minnesota*. Mednarodna knjižna zbirka Zora 132, Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, Maribor, Bielsko Biala, Lawrence (Kansas), Praha.
- Klobuchar Amy, n. d. Biographical Directory of US Congress, <https://bioguideretro.congress.gov/Home/MemberDetails?memIndex=k000367> (dostop 20. 8. 2025).
- Klobuchar, A., 2015. *The Senator Next Door: A Memoir from the Heartland*. Henry Holt and Company, New York.
- Klobuchar, A., 2023. *The Joy of Politics: Surviving Cancer, a Campaign, a Pandemic, an Insurrection, and Life's Other Unexpected Curveballs*. St. Martin's Press, New York.
- Komac, M., 2015. Narodne manjšine v Sloveniji 1920–1941, *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies / Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 75, 49–81.
- Lantschner, E., 2009. Political Participation of Minorities in Central European Countries: The Legal Framework. *Der Donauraum* 49 (1–2), 69–74.
- Linasi, M., 2010. *Koroški partizani. Protinacistični odpor na dvojezičnem Koroškem v okviru slovenske Osvobodilne fronte*. Mohorjeva, Celovec-Ljubljana-Dunaj.
- Malle, A. (ur.), 2001. *Janko Ogris. Življenje in delo*. Drava, Celovec.
- Malle, A. (ur.), 2002. *Pregon koroških Slovencev / Die Vertreibung der Kärntner Slowenen 1942 – 2002*. Drava, Celovec.
- Malle, A., 1997. *Organizacije, društva in ustanove slovenske narodne skupnosti na Koroškem*. Tipkopis. Celovec.
- Malle, A., 1998. Starc, Ivan (Janez). V *Enciklopedija Slovenije, Zvezek 8 Slovenska n/SZ*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 276–277.
- Malle, A., 2009. Idejna diferenciacija med koroškimi Slovenci. V H. Filipič, M. Gruškovnjak, M. Kuchling, M. Piko-Rustia, N. Tolmajer, M. Vrbinc, J. Wakounig & J. Zerzer (ur.) *Simpozij o dr. Jošku Tischlerju. Zbornik predavanj in prispevkov*. Mohorjeva, Celovec Ljubljana-Dunaj, 105–122.
- Marković, I. 2017. *Irenej Friderik Baraga - misijonar in škof med Otavci in Očipvejci*. Mohorjeva & Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec.
- Mausner, K., 1952, Rokovnjači, *Ameriška domovina*, 19. 7. 1952, 3.
- Memorandum, 2011 - Memorandum betreffend zweisprachige „topographische Aufschriften“, die Amtssprache sowie Maßnahmen für die Zusammenarbeit mit der slowenischsprachigen Volksgruppe, 26. 4. 2011.
- Moritsch, A., (ur.), 2001. *Alpen-Adria. Zur Geschichte einer Region*. Hermagoras/Mohorjeva, Klagenfurt, Laibach, Wien = Celovec, Ljubljana, Dunaj.
- Mrdenović, M. & Klemenčič, M., 2024. Kongresnik John Blatnik v boju za državljanske pravice v ZDA, *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 60, 139–159.
- The New York Times, 2016. George Voinovich, Former Senator from Ohio, Dies at 79. The New York Times, 12. 6. 2016, <https://www.nytimes.com/2016/06/13/us/george-voinovich-ohio-dies.html> (dostop 20. 8. 2025).
- Odenkirk, J. E., 2005. *Frank J. Lausche Ohio's Great Political Maverick*. Orange Frazer Press, Wilmington, Ohio.
- Pleterski, J. (ur.), 1979. *Franc Petek. Iz mojih spominov*. Slovenska matica, Drava, Ljubljana-Borovlje.

- Pleterski, J., 1965. *Narodna in politična zavest na Koroškem. Narodna zavest in politična orientacija prebivalstva Slovenske Koroške v letih 1848-1914*. Slovenska matica, Ljubljana.
- Pleterski, J., 1994. Petek, Franc. V *Enciklopedija Slovenije, Zvezek 8 Nos/Pli*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 320–321.
- Rahten, A., 2025. *Tischler. Življenjska pot vodilnega politika in šolnika koroških Slovencev*. Mohorjeva, Celovec.
- Reiterer, A. F., 2000. Lebenswelt Muttersprache. Das Slowenische und seine heutige Wahrnehmung – ein Bericht. *Kärntner Jahrbuch für Politik* 2000, 340–362.
- Reiterer, A. F., 2003. The Slovene Language in Carinthia – Symbolic Bilingualism. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja / Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies* 43, 186–201.
- Romsics, I., 1998. *Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-Közép- és Délkelet Európában a 19. és a 20. században*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Roter, P., 2014. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 66–73.
- Ruppe Philipp, n. d. Biographical Directory of the United States Congress, <https://bioguide.congress.gov/search/bio/R000512> (dostop 1. 10. 2025).
- Ruppe, P., 1971. *Slovenian Chapel Dedication. August 15 1971*. Slovenian Chapel Dedication Committee, Washington D.C.
- Seton-Watson, H., 1946. *Eastern Europe Between The Wars 1918–1941*. University Press, Cambridge, 268–319.
- Skubitz Joe, n. d. *Biographical Directory of the United States Congress*, <https://bioguide.congress.gov/search/bio/S000472> (dostop 1. 10. 2025).
- Skubitz, J., 1971. *Slovenian Chapel Dedication. August 15 1971*. Slovenian Chapel Dedication Committee, Washington D.C.
- Stergar, J., 1992. Koroški Slovenci. V *Enciklopedija Slovenije*, (Zvezek 6), Krek-Marij. Mladinska knjiga, Ljubljana, 297.
- Stergar, J., 2001. Slovenija in koroški Slovenci (1920–1959). V A. Malle (ur.) *Janko Ogris. Življenje in delo*. Slovenska prosvetna zveza, Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu Slovensko prosvetno društvo Bilka v Bilčovsu, Celovec, 63–64.
- Stergar, J., 2003. Republika Slovenija in zamejstvo, *Acta Histriae* 11 (2), 99–128.
- Stergar, J., Liška, J., Malle, A., Sturm, M. B., Zorn, T. & Žaucer, P., 1984. Kronološki pregled zgodovine koroških Slovencev od 1848 do 1983. V J. Liška, F. Brglez, V. Klemenčič, J. Stergar, B. M. Sturm & P. Žaucer (ur.) *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*. Komunist, Drava, Ljubljana, Celovec, 175–283.
- Theocharis, Y. & Van Deth, W., J., 2018. *Political Participation in a Changing World: Conceptual and Empirical Challenges in the Study of Citizen Engagement*. Routledge, New York.
- Torkar, B., 2020. *Mission Yugoslavia: the OSS and the chetnik and partisan resistance movements : 1943-1945*. McFarland & Company, Jefferson (North Carolina).
- U.S. Congress, 2015. *Tributes Delivered in Congress: Tom Harkin, United States Congressman, 1975-1985, United States Senator, 1985-2015*. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.

- Wakounig, M., 2018. Vinko Poljanec (1876–1938). Lieux de mémoire koroških Slovencev?, <https://www.kath-kirche-kaernten.at/dioezese/detail/C2646/vinko-poljanec-18761938> (dostop 14. 8. 2025).
- Zlati Sveti Rafael v Merrylandsu/*The Golden Jubilee of St. Raphael's in Merrylands*, 2022. St. Raphael's Slovenian Mission, Sydney.
- Zorn, A., 1966. *Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945–1950*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 215–219.
- Zorn, T., 1984. Koroški Slovenci v prvi avstrijski republiki. V J. Liška, F. Brglez, V. Klemenčič, J. Stergar, B. M. Sturm & P. Žaucer (ur.) *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*. Komunist in Drava, Ljubljana – Celovec, 42–43.
- Zupančič, J., 2002. Številčni razvoj koroških Slovencev v luči rezultatov ljudskega štetja leta 2001. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 40, 72–105.
- Župnik in slovenski poslanec Janez Starc, 1953. *Naš tednik-Kronika*, 7. 5. 1953, 1.

Financiranje

Prispevek je nastal v sklopu projekta Politična participacija narodnih manjšin in njihovih pripadnikov: primerjalna študija politične participacije slovenskih skupnosti v sosednjih državah Republike Slovenije (J5-3117) in raziskovalnega programa Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje (P5-008), ki ju je financirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Political Participation of Slovenian Autochthonous Minorities and Slovenian Emigrants – Case Studies of Carinthian Slovenes and Slovenian Americans after World War II

Abstract

This article offers a comparative analysis of the political participation of two communities of Slovenian descent: Carinthian Slovenes as an autochthonous minority in Austria and Slovenian Americans as an immigrant community in the United States. Political participation is understood as a set of actions through which individuals and communities influence political processes. A distinction is made between narrower forms of participation (such as elections and positions in representative bodies) and broader forms (including organizations and cultural and educational institutions).

The article draws on a critical analysis of sources, a comparative approach, and an interdisciplinary framework combining history, political science, sociology, and literary studies. These are further complemented by empirical insights from in-depth interviews.

The historical context of Slovenians in the United States explains patterns of emigration and the emergence of parishes, fraternal benefit societies, ethnic community centres, and the press as key instruments for preserving ethnic identity and facilitating political engagement. Within this context, ethnic capital is established primarily as a symbolic and moral factor, activated at critical historical moments, such as support for Slovenia's independence.

The section on Carinthian Slovenes traces developments from 1918 onwards, highlighting the plebiscite, persecutions, the post-war role of the Liberation Front, institutionalisation through umbrella organisations and the United List, as well as contemporary challenges related to bilingual education, public representation, and the implementation of Article 7 of the State Treaty on the Re-establishment of an Independent and Democratic Austria (the Austrian State Treaty). Interviewees emphasise the importance of dialogue, unity of action, cross-border cooperation, and a stable and consistent language policy.

The comparison shows that Carinthian Slovenes exercise political participation primarily as a recognized minority within a European legal framework, focusing on the struggle for linguistic and other minority rights. In contrast, Slovenian Americans participate politically mainly through integration into the American political system, while preserving their ethnic identity

largely as a symbolic heritage. The vitality of both communities depends on sustained political presence, linguistic continuity, and the intergenerational transmission of identity.

Keywords: political participation, Carinthian Slovenes, Slovenian Americans, Germanization, ethnic identity, multiculturalism